

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060201

DOM
2024-04-12
Stockholm

Mål nr
M 5595-22

Sid 1 (18)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, dom 2021-06-28 i mål nr M 385-99,
se bilaga A

PARTER

Klagande och motpart

Gidekraft Aktiebolag, 556016-0953
Sveavägen 9
111 57 Stockholm

Ombud: Advokat L.V.
Alrutz' Advokatbyrå AB
Kungsgatan 42
111 35 Stockholm

Klagande och motpart

1. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

2. Älvräddarnas Riksorganisation, 802442-7737
Stantorsgatan 6
915 31 Robertsfors

Motparter

1. Havs- och vattenmyndigheten
Box 11930
404 39 Göteborg

2. Länsstyrelsen i Västernorrlands län
871 86 Härnösand

3. Örnsköldsviks kommun
891 88 Örnsköldsvik

SAKEN

Uppskjutna frågor om vattenhushållning m.m.

Dok.Id 1931472

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom endast på följande sätt.

a) Det som anges i domslutet före rubriken delegation ska ha följande lydelse.

De uppskjutna frågorna om vattenhushållning och företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningssområdet samt på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan avslutas och följande tillkommande villkor föreskrivs för tillståndet till Gideåbacka kraftverk meddelat genom Umeå tingsrätts, vattendomstolen, deldom den 3 november 1993 i mål nr VA 8/93 och dom den 30 oktober 1995 i mål nr VA 3/95 ska ha följande lydelse.

5. Från Gideåbacka regleringsdamm till naturfåran ska ett flöde om minst 4 m³/s släppas eller hela tillrinningen om den är lägre.

b) Delegationen upphävs.

c) Beslutet under ”Övriga frågor” upphävs.

3. Mark- och miljööverdomstolen avslår Kammarkollegiets yrkande om ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

BAKGRUND

Målet gäller avslutande av provotid och fastställande av villkor avseende de återstående uppskjutna frågorna i Umeå tingsrätts, vattendomstolen, deldom den 27 november 1995 i mål nr VA 8/93 (avgörandenummer DVA 27/95). bl.a. frågor om vattenhushållningen (minimitappning), verksamhetens påverkan på bestånden av sik och nejronöga nedströms och anläggande av en s.k. fiskhiss.

Mark- och miljödomstolen har genom den överklagade domen avslutat provotiden och föreskrivit villkor avseende minimitappning m.m. Högsta domstolen har gett tillstånd till målets prövning i Mark- och miljööverdomstolen med hänvisning till att vissa frågor behöver belysas i praxis.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Yrkanden

Kammarkollegiet har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom och återförvisa målet dit för ny handläggning. Kammarkollegiet har yrkat att Gidekraft Aktiebolag ska ersätta myndigheten för rättegångskostnaderna i Mark- och miljööverdomstolen.

Älvräddarnas Riksorganisation har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom och återförvisa målet dit för fortsatt handläggning.

Gidekraft Aktiebolag har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom avseende tappningar m.m. enligt villkor 5 och hänskjuta frågan om minimitappningar vid Gideåbacka kraftverk till kommande omprövning enligt den nationella planen samt, i andra hand, återförvisa målet till mark- och miljödomstolen för prövning av hur minimitappning ska ske och hur dammen ska byggas om.

Inställning

Gidekraft Aktiebolag har motsatt sig Kammarkollegiets och Älvräddarnas ändringsyrkanden. Bolaget har beträffande Kammarkollegiets yrkande om ersättning för rättegångskostnad inte haft någon erinran i sak vad gäller nedlagd tid och timdebiteringen.

Älvräddarnas Riksorganisation och **Kammarkollegiet** har motsatt sig Gidekraft Aktiebolags ändringsyrkande.

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelsen respektive **Örnsköldsviks kommun** genom samhällsbyggnadsnämnden har motsatt sig att mark- och miljödomstolens dom ändras.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet anser att det behöver klargöras om det är möjligt och lämpligt att delegera föreskrifter om vattenhushållning till tillsynsmyndigheten då endast beslutanderätten avseende villkor av mindre betydelse kan delegeras. Det behöver också klargöras ifall det är rimligt och lämpligt att begränsa den slutligen fastställda minimitappningen med angivande av hänsyn till produktionsförluster när målet inte rör omprövning av något lagakraftvunnet tillstånd och frågan om minimitappning tidigare enbart har hanterats genom provotidsförfarande och därmed inte tidigare har prövats slutligt. Målet avser inte omprövning, utan en tillståndsprövning som har pågått i närmare trettio år där slutliga villkor om minimitappning inte tidigare har fastställts. Myndigheten anser vidare att det behöver klargöras om det är möjligt och lämpligt att vid slutlig prövning ta bort kravet på att vidta åtgärder för att förbättra möjligheterna till fiskvandring vid dammar eller trösklar samt att utföra biotopåtgärder i naturfåran, i strid med vad vattenomstolen föreskrev i deldomen från 1995, med hänsyn till att Gidekraft inte följt vad som föreskrevs i domen. Frågan är också om det är rimligt och lämpligt, och förenligt med bestämmelserna i 5 kap. 4 § och 22 kap. 25 § miljöbalken, att i ett slutlig avgörande helt ta bort ett villkor för fiskens uppströmspassage utan att ersätta villkoret med något

nytt. Det behöver klargöras ifall det är möjligt och lämpligt att avsluta en tillståndsprovning utan att föreskriva nödvändiga miljövillkor endast på den grunden att kraftverket ska omprövas för moderna miljövillkor med start 2025.

De materiella bestämmelser som tillämpas i målet är, förutom miljökvalitetsnormerna, 1983 års vattenlag. I 3 kap. 11 § anges att den som vill utföra ett vattenföretag som kan skada fisket är skyldig att utan ersättning vidta och för framtiden underhålla behövliga anordningar för fiskens framkomst eller fiskets bestånd, att släppa fram vatten för ändamålet samt att iaktta de villkor i övrigt som på grund av företaget kan behövas till skydd för fisket i det vatten som berörs av vattenföretaget eller i något angränsande vattenområde. Mot denna bakgrund, och med hänsyn till gällande miljökvalitetsnormer, kunde domstolen inte underlåta att meddela villkor för att säkerställa fiskens möjlighet till upp- och nedströmspassage samt villkor om minimitappning motsvarande medellågvattenföringen (MLQ).

Enligt 22 kap. 25 § miljöbalken får mark- och miljödomstolen överlåta åt en tillsynsmyndighet att besluta om villkor av mindre betydelse. Mark- och miljödomstolen har till tillsynsmyndigheten delegerat rätten att meddela föreskrifter om fördelning av minimitappning. Enligt Kammarkollegiets uppfattning är vattenhushållningen den mest centrala delen av en vattenverksamhet som denna och därmed av högsta vikt för att kunna bedöma om en verksamhet är tillåtlig. Det är därför mycket svårt att se att just vattenhushållningen skulle kunna vara av mindre betydelse. Vidare kan det ifrågasättas hur tillsynsmyndigheten ska kunna bedriva tillsyn om vattenhushållningen är delegerad till samma myndighet. Vattenhushållningen kan därför inte delegeras på det sätt som mark- och miljödomstolen gjort.

Enligt miljökvalitetsnormerna, och i enlighet med åtgärdsplanen för Gideälvens avrinningsområde, krävs åtgärder för att säkerställa fiskens upp- och nedströmspassage förbi Gideåbacka samt ökad minimitappning i naturfåran så att normerna kan nås. Mark- och miljödomstolen har angett att en vattenhushållning som ”inte längre riskerar att ytterligare försämra förutsättningarna för den akvatiska miljön och de arter som lever i Gideälvens nedre delar” bör bestämmas. Enligt 5 kap. 4 § miljöbalken får dock prövningsmyndigheten inte meddela tillstånd m.m. som riskerar att äventyra

möjligheten att uppnå den status eller potential som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm. Omprövning enligt den nationella planen kommer enligt uppgift inte att påbörjas förrän 2025. Utfallet är ytterst osäkert. Den minimitappning som mark- och miljödomstolen bestämt är inte tillräcklig för att nå miljökvalitetsnormerna. Myndigheten vidhåller därför, i enlighet med vad domstolens sakkunnige angett, att minimitappningen bör motsvara MLQ, samt att åtgärder ska vidtas för en fungerande upp- och nedströmsvandring förbi anläggningen.

Mark- och miljödomstolen har fastställt en minimitappning om endast sextio procent av MLQ och då beaktat de produktionsförluster som en ökad minimitappning medför. Därvid har man hänvisat till ett omprövningsmål avseende en helt annan verksamhet som inte har något med denna prövning att göra. Ersättning för eventuella produktionsförluster förutsätter att målet avser omprövning av ett lagakraftvunnet tillstånd och aktualiseras enbart under vissa förutsättningar som anges i 31 kap. miljöbalken. De förutsättningarna är inte aktuella här eftersom målet avser tillståndsprövning av Gideå-backa kraftverk, inte någon omprövning. Det finns inte något lagakraftvunnet avgörande om fastställd minimitappning utan just den frågan har under många år varit föremål för ett provotidsförfarande. Frågan om produktionsförlust aktualiseras därför inte i målet. Tvärtom har sökanden under flera årtionden haft ”rabatt” och inte behövt säkerställa den minimitappning som är en förutsättning för att verksamheten ska anses vara tillåtlig (se bl.a. bestämmelsen i 1983 års vattenlag). Krav på minimitappning motsvarande MLQ har funnits under lång tid, även vid prövningar enligt 1918 års vattenlag (se t.ex. Klintberg, L., Om bygganden i vatten, s. 62). Det Kammarkollegiet yrkat avseende minimitappning och dess konsekvens för lönsamheten motsvarar därmed vad en verksamhetsutövare normalt behöver räkna med (jfr MÖD 2000:56).

I deldomen den 27 november 1995 (mål nr VA 8/93, s. 9) föreskrevs bl.a. följande. ”Vattendomstolen ålägger sökanden att beträffande grunddammar vid Kvarnforsen och Broforsen vidta åtgärder för att förbättra fiskvandringens möjligheter samt att utföra biotopåtgärder i torrfåran.” Vid muntlig förberedelse i målet den 27 maj 2020 angavs att utrivning av dammarna skulle ske både för fiskvandring och för landskapsvård. Under handläggningen framkom dock att bolaget inte har vidtagit de åtgärder som domstolen föreskrev. Domstolen avslutade prövningen utan åtgärder i den delen.

Vidare befriades bolaget i domen från den tidigare skyldigheten att hålla fisktrappa samt fick tillstånd att riva ut den befintliga trappan och, som ersättning, anlägga en fiskhiss för fiskens uppvandring förbi kraftverket. Domstolen har helt tagit bort villkoret om fiskhiss, det enda som möjliggjorde uppströmspassage förbi anläggningen, utan att ersätta villkoret med något annat. För att nå miljö kvalitetsnormerna för vattenförekomsterna krävs åtgärder för att säkerställa fiskens upp- och nedströmspassage förbi Gideåbacka samt ökad minimitappning i naturfåran. Kammarkollegiet anser att det även i denna del kan ifrågasättas om domstolens avgörande är förenligt med vad som föreskrivs i 5 kap. 4 § samt i 22 kap. 25 § miljöbalken. Sammanfattningsvis ska domen upphävas och målet återförvisas för fortsatt handläggning.

Älvräddarna

Målet handlar om uppskjutna frågor i en pågående tillståndsprövning av bolagets grundtillstånd. Bolaget påstår att det finns prejudicerande domar som visar att pågående prövningar ska avslutas och utestående frågor skjutas upp till bolagets kommande omprövning enligt den nationella planen. Bolaget anger inte vilka domar det rör sig om eller varför de skulle vara prejudicerande. När bestämmelserna om omprövning av vattenkraftverk infördes 2019, infördes ingen bestämmelse om att förpliktelser enligt utestående prövotider skulle förfalla. Tvärtom är det av största vikt att det råder klarhet om bolagets grundtillstånd den dag det är dags för omprövning. Frågan om vilka vattenhushållningsbestämmelser som gäller som ingångsvärden i omprövningen skulle annars sväva i luften. Att avsluta den pågående prövningen utan att ta ställning till vilka vattenhushållningsbestämmelser som ska gälla för bolaget vore i nuläget inte försvarbart med hänsyn till miljöbalkens försiktighetsprincip.

Älvräddarna anser att mark- och miljödomstolen saknat rättsligt stöd för att avsluta bolagets prövotid. Bolaget har inte utfört den prövotidsredovisning som har åvilat bolaget allt sedan 1995. Vattendomstolens deldom i mål DVA 27/95, VA 8/93 föreskrev en prövotid som i första hand skulle redovisas före år 2000. Efter förlängning av prövotiden har bolaget fortfarande inte redovisat underlag och förslag till miljöanpassningsåtgärder som exempelvis minimitappning. De föreskrifter om minimitappning som

domstolen bestämde saknar stöd i underlaget från bolaget och domstolens sakkunnige. Älvräddarna ifrågasätter riktigheten i att delegera föreskrifter om vattenhushållning till tillsynsmyndigheten då endast beslutanderätten avseende villkor av mindre betydelse kan delegeras. Vattenhushållningen är central i ett tillstånd att bedriva vattenverksamhet. Domstolen kan då rimligtvis inte uttala sig om produktionsförlusten. Tidigare kraftverk på platsen hade en minimitappning på 8 m³/s, och nu är vi inne i tiden för vattendirektivets genomförande och förbud mot försämringar av vattenkvalitén gäller generellt. Älvräddarna ifrågasätter om det är lämpligt att vid slutlig prövning ta bort kravet på att vidta åtgärder för att förbättra möjligheterna till fiskvandring vid dammar och trösklar samt att utföra biotopvårdande åtgärder i naturfåran. Dessa krav ställdes redan av vattendomstolen 1995. Att ställa lägre krav i dagens kontext ter sig märkligt och saknar stöd i miljöbalkens allmänna hänsynsregler och praxis avseende bästa möjliga teknik enligt miljöbalken. Målet ska av skälen ovan återförvisas till mark- och miljödomstolen för ny handläggning utifrån miljöbalken och äldre bestämmelser, inte utifrån den stundande omprövningsplanens tänkbara förutsättningar.

Gidekraft Aktiebolag

Mark- och miljödomstolen har enligt domskälen visat god följsamhet mot bestämmelser och tydliga avsikter som lagstiftaren fastslagit ska gälla för vattenverksamheter som ska bli föremål för omprövning enligt den nationella planen. För Gideälven gäller att ansökningar om omprövning ska inges senast 1 september 2025. Mark- och miljööverdomstolen har i prejudicerande domar klargjort att även pågående prövningar bör avvaktas, med syftet att säkerställa att prövningen görs med den övergripande, samordnade och väl avvägda metodik, som följer av förfarandet för moderna miljövillkor för vattenkraften i Sverige. Mark- och miljödomstolen har åberopat och beaktat dessa avsikter i samtliga uppskjutna frågor, utom vad avser frågan om minimitappning. Domstolen har framhållit att lagstiftningen inte hindrar domstolen från att besluta i den frågan. Gidekraft Aktiebolag å sin sida, konstaterar att just frågan om minimitappning är en fråga som typiskt sätt bör hanteras gemensamt för kraftverk i samma vattendrag. Gideåbacka kraftverk får sitt vatten från uppströms belägna Gidböle kraftverk. Uppströms Gidböle kraftverk är Gideå kraftverk beläget, där Gissjön årsregleras och korttidsregleras. Gideåbacka kraftverk är ett strömkraftverk utan eget regleringsmagasin. Tillrinningen styrs i

tillstånden för Gidböle och Gideå kraftverk. Kortfattat bedrivs korttidsreglering under vinterhalvåret, med rätt till nolltappning. Minimitappningen under denna tid är i naturfåran 0,5 m³/s. Under sommarhalvåret bedrivs inte korttidsreglering, men älvens vattenföring varierar och påverkas av årsregleringsmagasinet Skinnmuddselet längst upp i älven. Domstolen har inte ansett sig hindrad att föreskriva tappningsvillkor för Gideåbacka kraftverk, trots att någon reglering inte kan bedrivas vid kraftverket. Det överklagade villkoret 5 anger att vid dammen ska sommartid framläppas 8 m³/s (15 maj–20 september) och övrig tid 4 m³/s. Därtill ska via kraftverket alltid framläppas minst medellågvattenföring, vilket här kan uppfattas motsvara 9 m³/s. Enligt domen ska således alltid tappas minst 17 m³/s sommartid och 13 m³/s under vinterhalvåret. Villkor 5 anger också vad som gäller om tillrinningen är lägre än 17 respektive 13 m³/s. Den bestämelsen kommer att tillämpas frekvent, eftersom det enligt gällande tillstånd återkommande förekommer 0-tappning i kraftverken uppströms med minimitappning begränsad till lägst 0,5 m³/s. Därtill är det inte ovanligt att flödet underskrider 17 m³/s sommartid.

Det finns oklarheter rörande minimitappningar. Gidekraft Aktiebolag anser att domstolens formulering om hur låga tillrinningar ska fördelas mellan dammen och kraftverksutloppet är otydlig. Bolaget kan inte med säkerhet utläsa om syftet är att så långt möjligt bibehålla ett flöde från kraftverksutloppet eller från kraftverksdammen. Domskälen ger ingen ledning. Eftersom det i villkoret anges begreppet "minimiflöde" för flödet i utloppet, synes det vara detta flöde som avses med ordet minimitappning, när tillrinningen är lägre än kraven på tappning. Det skulle innebära att tappningen via dammen till naturfåran begränsas först. Domstolen har måhända inte tillräckligt väl analyserat hur tappningen via kraftverket ska, och kan, gå till. Lägsta möjliga drivvattenföring i Gideåbacka kraftverk är 6 m³/s. Lägre vattenföringar kan av säkerhetsskäl inte tillåtas passera turbinen och ledas till utloppet. Härav följer att den föreskriva tappningen 9 m³/s inte kommer att kunna tappas när det är 0-tappning från Gidböle kraftverk. Beroende på hur fördelningsvillkoret vid låga tillrinningar ska uppfattas, blir föreskrivna tappningar i dammen och utloppet möjliga vintertid endast när Gidböle kraftverk drivs med minst 12,5 m³/s samt minimitappningen 0,5 m³/s. Sommartid krävs att Gidböle slukar 15 m³/s, vilket med gällande minimitappning om 2 m³/s ger ett totalt flöde om 17 m³/s. Först då kan villkoret tillämpas fullt ut. Det bör vara uppenbart för envar objektiv betraktare, att de angivna tappningarna i villkor 5 inte kommer att kunna

uppfyllas annat än stundtals. Återkommande och plötsliga förändringar i tillrinning medför att snabba flödes- och vattenståndsvariationer inte kan undvikas, eftersom någon reglering inte sker vid Gideåbacka. De tidvis ökade flödena i naturfåran ersätts återkommande av nuvarande minimiflöden om 2 respektive 0,5 m³/s. Begränsningarna för miljön kvarstår således. Nyttan av tillfälligt ökade flöden i naturfåran är högst tveksam. Mark- och miljödomstolen har vidare bortsett från hur 8 respektive 4 m³/s ska släppas via dammen. Den nuvarande minimitappningen 2 respektive 0,5 m³/s leds via två rör med ventiler genom dammen och mynnar på väl uttänkta platser nedströms dammen. Avsikten har varit att underlätta för den uppstigande fiskens passage till fiskhissen. Skulle villkor 5 komma att träda i kraft, måste 8 respektive 4 m³/s tappas via stora utskovsluckor. Vattnet kommer då falla rakt ned i djuphålan nedanför dammen. Fisken tenderar att dras dit och stanna.

Det förutses problem även med isbildning vid minimitappning genom utskovsluckorna. Det skulle i sig kunna innebära risker för dammens goda bestånd. Gidekraft Aktiebolag ser det som nödvändigt att anlägga nya anordningar för minimitappningar. Detta innebär omfattande arbete på den höga betongvalvdammen. Delegationen till tillsynsmyndigheten om fördelning av vattnet, skapar ytterligare frågor för hur anordningar för tappning ska utföras. Några, ens preliminära, förstudier om åtgärder på dammen har inte utförts. Eftersom resultatet av omprövningen 2025 inte kan förutses (se mark- och miljödomstolens dom s. 65) är det oskäligt att låta mark- och miljödomstolens dom vinna laga kraft. Åtgärder som skulle krävas för efterlevnad av villkor 5, kan mycket väl komma att visa sig vara onyttiga när verksamheten omprövats. Samma osäkerhet kan anses gälla i förhållande till miljökvalitetsnormen. Det borde vara uppenbart för domstolen att normen har samma ovisshet som resultatet av omprövningen.

Gidekraft Aktiebolag står vid bifall till talan fast vid sitt åtagande att som kraftverksägare öka minimitappningen vintertid till 1,5 m³/s till dess omprövning fastställt annat. Det gäller hela sträckan från Gideå kraftverk till havet. Därmed undanröjs den mest begränsande faktorn för miljön i naturfåran, till dess omprövning skett.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen anser att en minimitappning motsvarande minst medellågvattnenföring ska släppas genom Gideåbacka regleringsdamm, eller i andra hand att en minimitappning motsvarande minst 8 m³/s mellan 15 maj–30 september och minst 4 m³/s under övrig tid ska släppas genom regleringsdammen, och som ska kombineras med en fastställd minimitappning om minst MLQ till naturfåran nedströms kraftverksutloppet.

Kravet på MLQ till naturfåran från sammanflödesområdet för vattnet från naturfåran och kraftverksutloppet, och vidare nedströms, utgår från de observationer som gjorts på sträckan vid olika flöden. Älvsträckan hyser arter som flodpärlmussla, flodnejonöga, sik, harr, havsöring och lax. Den är påverkad av stora flödesförändringar och hastiga torrläggningar vilket innebär återkommande blottläggning av strandzoner och bottenarealer. För att minska skadorna behöver ett minsta vattenflöde säkerställas. Detta innebär att minst MLQ bör släppas på årsbasis i dessa känsliga områden. Blir tillrinningen mindre ska detta släppas. För att erhålla minst MLQ från sammanflödesområdet kan vattenmängden släppas i sin helhet genom regleringsdammen, eller som ett komplett-erande flöde genom turbin och kraftverksutlopp till det som släpps genom regleringsdammen. Detta får verksamhetsutövaren avgöra. Naturfåran nedströms Gideåbacka regleringsdamm har i dag provisoriska minimitappningsnivåer om 2 m³/s sommartid och 0,5 m³/s vintertid. Detta är fastställt i deldomen från 1995 och utgångspunkten var estetisk och sanitär hänsyn. Enligt Fiskeutredningsgruppen var detta inte tillräckligt för att åstadkomma en godtagbar livsmiljö för fisk och andra akvatiska organismer (se Fiskeutredningsgruppens utlåtanden i målet 2015-04-30, 2016-04-15 och 2017-12-20).

I 2015 års provotidsutredning framgår att de provisoriska nivåerna som bestämdes i deldomen inte var tillräckliga för att åstadkomma en godtagbar livsmiljö för fisk och andra akvatiska organismer i vattenförekomsten. Vid minimitappning om 2 m³/s och drivvattnenföring genom kraftverket högre än 10 m³/s försämrades möjligheten till uppvandring av lax och havsöring radikalt. Utredningen visar att förhållandet mellan det vattenflöde som passerade genom kraftverket och det vattenflöde som släpptes vid regleringsdammen till stor del var avgörande för anlockningen av fisk till naturfåran och sedan till fiskhissen. En fungerande uppströmsvandring är starkt beroende av förhållandet av det som

släpps genom reglerdammen och hur stor drivvattenföringen genom turbinerna är. Ju mer vatten som passerar genom turbinerna desto mer vatten behöver släppas genom regleringsdammen för att lax och havsöring m.m. ska hitta vägen för uppvandring.

Mark- och miljödomstolens dom omfattar endast uppskjutna frågor gällande vattenhushållning, landskapsvård och företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningområdet samt på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan. Att skjuta på frågan om nivåer för minimitappningar till omprövningen skulle orsaka fortsatt miljöpåverkan för vattenbiologin nedströms regleringsdammen. Skador som fiskdöd och infrysning av lagd rom till följd av torrläggning av älvfåran vid snabba flödesvariationer är pågående (se Fiskeutredningsgruppens utlåtande 2017-12-20). Ur miljöhänsyn och för att minska pågående skadeverkningar är det viktigt att villkoret om minimitappning kvarstår.

Bolaget äger och driver samtliga kraftverk i Gideälvens huvudfåra. Detta innebär stora möjligheter att själva planera drift och reglering. Skinnmuddselet som är beläget högst upp i älven fungerar som ett årsmagasin där lagring av vatten sker. Bolaget kan fördela vattenflödet över året för att tillgodose anläggningarna nedströms. Bolaget har inte visat att den beslutade minimitappning inte skulle vara möjliga att nå.

Havs- och vattenmyndigheten

De utestående frågorna om bland annat förbättrad fiskvandring genom grunddamarna samt biotopåtgärder i torrfåran kommer sannolikt kunna hanteras mer effektivt vid omprövningen, då miljövillkoren för samtliga vattenkraftverk i Gideälven prövas samlat. Även om det kan kritiseras att bolaget fortfarande inte utfört de åtgärder som föreskrevs 1995 är det i detta fall skäligt att avsluta pågående tillståndsprövning och föreskriva villkor om vattenhushållning samt hänskjuta övriga frågor till kommande omprövning. Delegationen av en viss del av vattenhushållningen får anses förenlig med praxis.

Mark- och miljödomstolen har i domen avslutat den hänskjutna frågan om fiskhiss för uppströms passage av ål och flodnejronöga utan vidare åtgärd. Myndigheten tolkar detta som att villkoret i deldomen från 1995, om krav på anläggande av fiskhiss vid dammanläggningen, fortfarande gäller. Frågan om fiskhissens utformning kan hänskjutas till

domstol för avgörande. En helt annan typ av fiskvägslösning är sannolikt utesluten. En anordning för enbart uppströms vandring är inte bästa möjliga teknik. Det var därför lämpligt att avsluta frågan eftersom den kommer att prövas vid omprövningen.

Det är bra om vattenflödet som ska släppas för natur- och fiskevården kan omfattas av en föreskrift som ger tillsynsmyndigheten möjlighet att besluta om den exakta fördelningen. Via bolagets egenkontroll och uppföljning kan det visa sig att fördelningen kan behöva justeras för att kunna optimera exempelvis passagemöjligheterna för olika fiskarter. Genom delegationen kan flödet justeras i mängd och tid (inom en beslutad ram). Denna typ av delegation har förekommit tidigare (se bl.a. Mark- och miljööverdomstolens mål 2021-02-26 nr M 8062-19, 2018-10-02 nr M 6797-17, 2017-06-09 nr M 10180-15). Denna typ av delegation skapar en flexibilitet för att kunna anpassa flödet, utan att behöva ta upp ändringen till prövning i domstol.

Örnsköldsviks kommun

Delegation till tillsynsmyndigheten är fördelaktigt eftersom det medger en flexibilitet om det visar sig att något villkor leder till en risk att miljökvalitetsnormen inte följs. Om tillrinningen till kraftverket är lägre än minimitappningen ska minimitappningen motsvara tillrinningen. Naturfårans minsta flöde får inte underskridas. Det är av stor vikt att snarast fastställa villkor om minimitappning för att begränsa den pågående skada på vattendraget och dess organismer som sker nedströms kraftverket.

Det är fastställt att bolaget ska transportera fisk förbi dammen med hjälp av en fiskhiss. Domstolen har, enligt nämndens tolkning, avslutat frågan om utformningen av fiskhissen utan vidare åtgärd. När anläggningen omprövas för moderna miljövillkor kan miljökvalitetsnormerna för uppströms liggande vattenförekomster inte tillfredsställas genom endast fiskhissen. Bolaget kommer sannolikt få ytterligare krav att förbättra fiskvandring förbi anläggningen i samband med omprövningen. Fiskhissen har varit tillåtlig sedan 1993. Det slutliga villkoret gäller utformningen av hissen. Utformningen av fiskhissen når inte upp till moderna miljövillkor. Nämnden anser därför att domen bör fastställas så att domstolen kan inrikta sig på omprövningen av dessa villkor.

Verksamhetens tillstånd att genomföra ombyggnad med deldomar från 1993 och vidare fram till 2021 har bestämts utifrån 1983 års vattenlag och annan äldre lagstiftning. Även om delar av tillståndet i senare deldomar bestämts utifrån miljöbalken anser nämnden att tillståndet som helhet inte kan anses följa moderna miljövillkor eftersom tidigare deldomar inte har samma grund i miljöbalken. Omprövningen enligt den nationella planen är därför nödvändig. Det är inte rimligt att denna tillståndsprövning föreskriver moderna miljövillkor. Mark- och miljödomstolens dom bör fastställas.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Rättsliga utgångspunkter

Den fråga som Högsta domstolen anser behöver belysas i praxis är vilken betydelse det har vid prövningen av målet, som rör avslutande av provotid och fastställande av villkor m.m. i bolagets tillstånd enligt 1983 års vattenlag, att verksamheten inom en förhållandevis snar framtid ska bli föremål för omprövning enligt den nationella planen för moderna miljövillkor.

I januari 2019 trädde nya regler i kraft gällande vattenverksamheter för produktion av vattenkraftsel. Det nya provningssystemet innebär att verksamheter som saknar tillstånd enligt miljöbalken ska omprövas på verksamhetsutövarens initiativ för att få moderna miljövillkor. Omprövningen ska ske med tillämpning av miljöbalkens regler och utifrån en nationell plan. Planen ska ange en nationell helhetssyn i fråga om att verksamheterna ska förses med moderna miljövillkor på ett samordnat sätt med största möjliga nytta för vattenmiljön och för nationell effektiv tillgång till vattenkraftsel. Planen anger när ansökan om omprövning för moderna miljövillkor senast ska ges in men hindrar inte verksamhetsutövaren från att ansöka tidigare. (Se 11 kap. 27 § och 28 § miljöbalken samt prop. 2017/18:243 Vattenmiljö och vattenkraft.)

Prövningen i detta mål gäller avslutande av provotid och fastställande av villkor m.m. avseende uppskjutna frågor i 1993 och 1995 års tillståndsdomar. Det är således fråga om slutförandet av tillståndsprövningen av mål enligt 1983 års vattenlag som inletts före ikraftträdandet av både miljöbalken och de nya vattenrättsliga reglerna.

Prövningsramen är, med hänsyn till domarnas rättskraft, begränsad till frågor som har

ett direkt samband med de uppskjutna frågorna och de villkor som meddelas blir villkor kopplade till nämnda äldre tillstånd.

Eftersom målet inletts före miljöbalkens ikraftträdande ska det handläggas och bedömas enligt äldre bestämmelser om inte annat följer av miljöbalken. Bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer i 5 kap. miljöbalken liksom balkens bestämmelser om förfarande ska dock tillämpas. (Se 6 § lagen om införande av miljöbalken.) De nya vattenrättsliga reglerna inklusive bestämmelsen i 5 kap. 4 § miljöbalken ska dock enligt punkten 2 i övergångsbestämmelserna inte tillämpas i mål som inletts före de reglerna trädde i kraft den 1 januari 2019. Redan innan dess gällde emellertid att tillstånd inte får ges till verksamheter som strider mot försämringsförbudet och skyldigheten att inte äventyra uppnåendet av miljö kvalitetsnormer för vatten (se Weserdomen C-461/13).

Vid omprövning för moderna miljövillkor ska miljöbalkens regler tillämpas och prövningen är, till skillnad från vad som gäller provotidsförfaranden, inte på samma sätt begränsad till en särskild fråga. Kravet på moderna miljövillkor innebär att det krävs en dom eller ett beslut som har meddelats som resultat av en fullständig miljöprövning efter det att miljöbalken trädde i kraft. Det räcker inte att det i ett tillstånd eller beslut som meddelats efter miljöbalkens ikraftträdande beslutats om miljövillkor som resultat av en prövning som varit avgränsad till enbart en eller några miljöaspekter (se prop. 2017/18:243 s. 201). De villkor som beslutas efter ett provotidsförfarande i en tillståndsdöm meddelad enligt äldre bestämmelser torde således även om t.ex. miljöbalkens bestämmelser om miljö kvalitetsnormer i 5 kap. tillämpats kunna bli föremål för omprövning för moderna miljövillkor enligt de nya vattenrättsliga reglerna.

Det finns inte några särskilda lagregler eller uttalanden i förarbetena om förhållandet mellan pågående provotidsförfaranden i äldre tillstånd och omprövningen för moderna miljövillkor enligt den nationella planen. Mot bakgrund av att dessa prövningar har olika utgångspunkter och ska avgöras enligt delvis olika regler bör uppskjutna frågor i äldre tillstånd normalt avslutas även om en omprövning för moderna miljövillkor är relativt nära förestående. Det överensstämmer även med kravet att uppskjutna frågor ska avgöras så snart som möjligt (se 22 kap. 27 § miljöbalken som motsvaras av 13 kap. 49 § vattenlagen). Vidare är det först när provotiden avslutats som det står klart vilka

villkor m.m. som är kopplade till det äldre tillståndet och således vad som kan bli föremål för omprövning enligt de nya vattenrättsliga reglerna.

Mark- och miljööverdomstolens bedömning i sak

Vattenhushållning (minimitappning) och verksamhetens inverkan på bestånden av sik och nejronöga nedströms

Mark- och miljööverdomstolen anser inledningsvis att det inte finns skäl att återförvisa målet till mark- och miljödomstolen. Genom 1993 och 1995 års avgöranden förändrades fördelningen av vattenföringen i älven. Den mängd vatten som avbördades till naturfåran minskade. Bolaget tilläts korttidsreglera vattenmagasinen i Gissjön och Bodumsjön, vilket har lett till periodvis kraftigt minskade vattenflöden i älvsträckan nedströms kraftverket. I samband med tillåten nolltappning i uppströms belägna regleringsmagasin består flödet mellan regleringsdammen och kraftverket och därefter i älvsträckan ut mot havet, enbart av den minimitappning som släpps genom regleringsdammen. Kraftiga skiftningar i övergångarna mellan olika flöden förekommer.

Enligt sakkunnigutredningen är den provisoriska föreskriften avseende minimitappning inte tillräcklig för att vattenförekomsten ska kunna fungera som vandringsstråk och uppväxtbiotop eller för att uppnå god ekologisk potential. Länsstyrelsens bedömning är att minimitappningen i naturfåran bör motsvara medellågvattenföringen, att tappningen bör årstidsanpassas enligt tillsynsmyndighetens anvisningar samt att återhållsamhet måste iakttas vid höjning och sänkning av vattennivån nedströms kraftverkets utlopp.

Mark- och miljööverdomstolen bedömer att de uppgifter om vattenföringen som framkommit i sakkunnigutredningen talar för att minimitappningen från regleringsdammen till älvfåran bör vara högre och att en lösning av de anlockningsproblem som uppkommit är angelägna. Utredningen visar att den mycket begränsade vattenmängd som under lång tid släppts i naturfåran har en negativ påverkan på bestånden av sik och nejronöga, och på dessa fiskars förutsättningar att ta sig förbi kraftverket.

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att slutsatserna i sakkunnigutredningen bekräftar de betänkligheter som man redan 1995 hade mot en kraftigt begränsad vattenförling i naturfåran nedanför dammanläggningen. Där anges att en vattenförling som motsvarar den befintliga minimitappningen inte är tillräcklig för att skapa en gynnsam vattenmiljö för fiskar och andra akvatiska organismer i de båda berörda vattenförlingarna och därmed inte heller för uppfyllandet av miljökvalitetsnormerna för vatten. Minimitappningen måste således öka. Normalt krävs en minimitappning i nivå med medellågvattenförlingen, vilket i detta fall är drygt 8 m³/s.

Bolaget har framfört att en vattenförling som motsvarar medellågvattenförlingen inte är möjlig att släppa genom de befintliga rören för minimitappningen. Av utredningen framgår att rören är dimensionerade för ca 2,5–3 m³/s. För att ersätta dessa med rör av en större dimension skulle ingrepp i dammanläggningens betongkonstruktion krävas. Även om frågan om minimitappningen alltså kan prövas torde detta inte vara möjligt för dammanläggningens konstruktion och utformning i övrigt eftersom detta har prövats i tidigare domar. Det har även betydelse att en stor vattenförling inte bör släppas via utskovsluckorna till naturfåran, eftersom detta kan leda till att den vandrande fisken lockas till djuphålan nedanför utskoven i stället för till fiskhissen.

Mot denna bakgrund bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det finns förutsättningar att avsluta provotiden och att det som villkor ska föreskrivas en minimitappning om 4 m³/s till naturfåran, eller hela tillrinningen om den är lägre. Det motsvarar den vattenförling som rören klarar av och begränsar mängden vatten som släpps i utskoven. Detta bör gälla under hela året. Utredningen ger stöd för att en sådan reglering kommer att ge förbättrade förhållanden i naturfåran och nedströms kraftverket och vara förenlig med kraven enligt miljökvalitetsnormerna för vatten. Som en följd av den ändrade villkorsutformningen ska delegationen upphävas.

Fiskhissens utformning m.m.

Mark- och miljööverdomstolen gör ingen annan bedömning än mark- och miljödomstolen i frågan om fiskhissens utformning.

I vattendomstolens dom 1995 i mål VA 8/93 ålades sökanden att beträffande grunddammarna vid Kvarnforsen och Broforsen vidta åtgärder för att förbättra fiskvandringss-möjligheterna samt att utföra biotopåtgärder i torrfåran. Något förordnande om att frågan skulle skjutas upp under en prövotid meddelades inte av domstolen, utan de åtgärder som bestämdes prövades slutligt i domen. Domstolens beslut beträffande grunddammarna har alltså fått laga kraft och det var därför inte möjligt för mark- och miljödomstolen att pröva frågan. Mark- och miljödomstolens dom ska således upphävas i den delen. Även beslutet under rubriken ”Övriga frågor” ska upphävas.

Rättegångskostnader

Med hänsyn till utgången i målet ska Kammarkollegiet stå sina egna kostnader i Mark- och miljööverdomstolen (se 25 kap. 2 § andra stycket miljöbalken och 18 kap. rättegångsbalken). Myndighetens yrkande om ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen ska alltså avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2024-05-10

I avgörandet har deltagit f.d. hovrättsrådet Henrik Löv, tekniska rådet Ingrid Johansson samt hovrättsråden Li Brismo och Henrik Jonsson, referent.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2021-06-28
meddelad i
Umeå

Mål nr M 385-99

PARTER

Sökande

Gidekraft Aktiebolag, 556016-0953
Sveavägen 9
111 57 Stockholm

Ombud: Advokat L.V.
Alrutz'Advokatbyrå AB
Box 7493
103 92 Stockholm

Motpart

1. Havs- och vattenmyndigheten
Box 11930
404 39 Göteborg

2. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

3. Länsstyrelsen Västernorrland
871 86 Härnösand

4. MoDo Fritids- och Sportfiskeklubb
c/o A.L.

5. Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening
c/o Å.H.

Ombud: Advokat C.B.O.
APR Advokatpartner AB
Åsgatan 41
791 71 Falun

Dok.Id 374902

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se, Info om vår personuppgiftsbehandling: www.umeatingsratt.domstol.se eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

6. S.N. m.fl.

7. K.O. m.fl.

Ombud: Advokat N.R.
Advokatfirman Åberg & Co AB
Box 16295
103 25 Stockholm

8. Samhällsbyggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun
891 88 Örnsköldsvik

9. Sportfiskarna
c/o C.L.

SAKEN

Gideåbacka kraftverk i Gideälven

Avrinningsområde: Gideälven (34)
Koordinater (SWEREF 99 TM): N = 7030600, E = 705875

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen avslutar de uppskjutna frågorna om vattenhushållning, landskapsvård och företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningsområdet samt på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan och föreskriver följande tillkommande villkor för tillståndet till Gideåbacka kraftverk meddelat genom deldom den 3 november 1993 i mål nr VA 8/93 (nuvarande mål nr M 385-99) och dom den 30 oktober 1995 i mål nr VA 3/95.

5. Från Gideåbacka regleringsdamm till naturfåran ska ett flöde om minst 8 m³/s släppas mellan 15 maj–30 september och minst 4 m³/s under övrig tid av året

och från Gideåbacka kraftverksutlopp ska släppas ett minimiflöde motsvarande minst medellågvattenföringen under perioden 1 oktober–14 maj.

Är tillrinningen lägre än ovan nämnda flöden ska hela tillrinningen framsläppas som minimitappning.

Tillsynsmyndigheten får, efter särskild utredning som visar på behoven, meddela föreskrift om annan fördelning av den föreskrivna totala volymen vatten som ska släppas, för natur- och fiskevårdens bästa. Det reglerade minsta vattenflödet 4 m³/s till naturfåran får dock inte underskridas.

Delegation

Mark- och miljödomstolen överlåter med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till tillsynsmyndigheten att vid behov meddela sådan föreskrift som anges i villkor 5.

Hänskjuten fråga

Mark- och miljödomstolen avslutar den till domstolen hänskjutna frågan om fiskhiss för uppassage av ål och flodnejonöga utan vidare åtgärder.

Särskild fiskeavgift

En årlig fiskeavgift, i enlighet med 6 kap. 5 § lagen (1998:812) om särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, ska betalas till Havs- och vattenmyndigheten. Fiskeavgiften ska användas till fiskevårdande åtgärder i Gideälven på den sträcka som påverkas av Gideåbacka kraftverk. Avgiften ska för innevarande år vara 53 500 kr. Avgiften ska kommande år uppräknas motsvarande höjningen av prisbasbeloppet.

Övriga frågor

Övriga frågor hänskjuts till kommande omprövning i enlighet med den nationella planen.

Rättegångskostnader i mark- och miljödomstolen

Gidekraft Aktiebolag ska utge ersättning för rättegångskostnader till

1. Länsstyrelsen Västernorrland med 48 000 kr
2. Enskilda sakägare företrädna av advokat N.R. med 55 196 kr, varav 39 000 kr för arvode, 5 157 kr för reskostnader och traktamente samt 11 039 kr för mervärdes-skatt
3. Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening med 221 000 kr, varav 176 800 kr för arvode och 44 200 kr för mervärdesskatt

På beloppen ska utgå ränta enligt 6 § räntelagen från dag för dom till dess betalning sker.

Innehåll

DOMSLUT	2
MÅLETS TIDIGARE HANDLÄGGNING	7
Vattendomstolens deldom år 1993	7
Vattendomstolens deldom år 1995 samt senare avgöranden	7
Handläggning inför aktuellt avgörande	11
YRKANDEN M.M.	11
Gidekraft	11
Havs- och vattenmyndigheten.....	13
Kammarkollegiet	13
Länsstyrelsen Västernorrland.....	14
Samhällsbyggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun	15
Enskilda sakägare företrädade av advokat N.R.	15
Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening	16
MoDo Fritids- och sportfiskeklubb	17
RÄTTEGÅNGSKOSTNADER.....	17
GRUNDER	17
Gidekraft	18
Havs- och vattenmyndigheten.....	26
Kammarkollegiet	27
Länsstyrelsen Västernorrland.....	29
Nämnden.....	37
Enskilda sakägare företrädade av advokat N.R.	40
Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening	42
MoDo Fritids- och sportfiskeklubb	45
SAKKUNNIGUTLÅTANDE OCH ÖVRIG REDOVISAD UTREDNING	46
Sakkunnigutlåtande Fiskeutredningsgruppen den 30 april 2015	46
Inkomna utredningar och utlåtanden efter kungörelse av sakkunnigutlåtande/- redovisning m.m. från april 2015	51
Sammanfattning yttranden av den sakkunnige (aktbil. 292, 307 och 326)	53
Vattenmyndighetens åtgärdsplan för Gideälvens avrinningsområde (aktbil. 347)	57
DOMSKÄL.....	58
Tillämpliga bestämmelser.....	58
Återstående frågor att pröva i målet	59
Kommande omprövning enligt nationella planen	59

Vattenhushållning/minimitappning	60
Landskapsvård/grunddammarna	66
Inverkan på bestånden av sik och nejonöga nedströms	68
Kontrollprogram.....	69
Till domstolen hänskjuten fråga om fiskhiss	69
Fiskeavgift	70
Rättegångskostnader.....	71

MÅLETS TIDIGARE HANDLÄGGNING

Vattenkraften i Gideälven tillgodogörs av sex vattenkraftanläggningar. Gideåbacka kraftverk är beläget längst nedströms och togs i drift år 1918.

Gidekraft Aktiebolag (nedan Gidekraft) ansökte i mars 1993 vid dåvarande Vattendomstolen vid Umeå tingsrätt om tillstånd att uppföra, ta i drift och för framtiden bibehålla det ombyggda kraftverket vid Gideåbacka, att genom kraftverket avleda den vattenmängd som anläggningen – nominellt byggd för 50 m³/s – kunde sluka, att utnyttja vattenkraften mellan + 34,35 meter och nedströmsvattenytan i havet, att för den praktiska driften avsänka vattenytan vid dammen med 0,2 meter samt att för förädling av elkraftproduktionen i Gideå, Gidböle och Gideåbacka kraftverk bedriva dygns- och veckoreglering i Gissjön och Bodumsjön under tiden 15 september–15 april. Bolaget framställde vidare yrkanden om bl.a. en tid enligt 15 kap. 3 § vattenlagen (1983:291) på 30 år. Bolaget hemställde även att vattendomstolen i första skedet genom deldom skulle pröva företagets tillåtlighet och lämna tillstånd till erforderliga byggnadsarbeten.

Vattendomstolens deldom år 1993

Vattendomstolen fann i deldom den 3 november 1993 (nuvarande mål nr M 385-99, tidigare VA 8/93) det ansökta företaget tillåtligt och lämnade sökanden tillstånd till ombyggnad av Gideåbacka kraftverk. I domen sköt domstolen upp frågor hänförliga till detaljskadeutredning, vattenhushållningsfrågor, landskapsvården, bestämmelser om oförutsedd skada, avgifter och omprövning till senare behandling.

Vattendomstolens deldom år 1995 samt senare avgöranden

I deldom den 27 november 1995 lämnade vattendomstolen sökanden, som vid den tiden var Graningeverken Aktiebolag, tillstånd att ta den ombyggda kraftstationen i drift, att utnyttja vattenkraften mellan nivåerna + 34,35 meter och det naturliga vattenståndet vid utloppstunnelns mynning samt att bedriva dygns- och veckoreglering i Gissjön och Bodumsjön.

Grunddammarna – biotopåtgärder samt förbättrade fiskvandringssmöjligheter

Fiskeriverket föreslog att sökanden skulle åläggas att beträffande de grunddammar vid Kvarnforsen och Broforsen som omöjliggör fiskens uppvandring utföra återställningsarbeten. Vidare föreslog Fiskeriverket att sökanden i syfte dels att underlätta lekvandringen för lax, havsöring och harr, dels trygga uppväxt och vinteröverlevnaden för fiskungar skulle åläggas att utföra biotopåtgärder i torrfåran i enlighet med vad som överenskommits med sökanden.

Sökanden godtog förslaget och Vattendomstolen ålade därför sökanden att beträffande grunddammarna vid Kvarnforsen och Broforsen vidta åtgärder för att förbättra fiskvandringssmöjligheterna samt att utföra biotopåtgärder i torrfåran. Åtgärderna skulle utföras efter samråd med Fiskeriverkets utredningskontor i Härnösand och berörda fiskerättsägare.

Fisktrappa

På förslag från sökanden befriades sökanden från skyldigheten att hålla fisktrappa och domstolen lämnade sökanden tillstånd att riva ut den befintliga fisktrappan. Som ersättning för fisktrappan ålades sökanden att i samråd med Fiskeriverket anlägga en fiskhiss för fiskens uppvandring förbi kraftverket. I domen angavs att om tvist skulle uppkomma om fiskhissens utformning fick frågan hänskjutas till vattendomstolen för avgörande.

Prövotid isar m.m.

Frågor rörande företagets inverkan genom erosion samt inverkan på isar m.m., virkesutdrivning, båtfart, båtplatser, bryggor, stängsel och brunnar sköts upp under en provotid.

Dessa frågor samt frågan om ersättning för skador på enskilt fiske i form av försvårat fiske p.g.a. ändrade isförhållanden avgjordes sedan i deldom den 14 mars 2008.

Prövotid – inverkan på enskilt fiske samt bestånd av sik/nejonöga nedströms

Vattendomstolen förordnade år 1995 att behandling av fråga som är att hänföra till företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningssområdet samt på bestånden av sik och nejonöga på nedströmssträckan skulle skjutas upp under en prövotid intill utgången av år 2005. Vattendomstolen förordnade vidare att sökanden under prövotiden årligen skulle ombesörja utsättning av 1 000 öringsmolt i samråd med Fiskeriverket.

Vattendomstolen fann – bl.a. med hänsyn till att det saknades fiskerättsutredning – inte att det fanns skäl att utdöma förskott på fiskeskadeersättningen. Fiskeriverket, utredningskontoret i Härnösand, förordnades att som sakkunnig enligt 13 kap. 32 § vattenlagen utreda företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningssområdet samt såvitt avser bestånden av sik och nejonöga på nedströmssträckan.

Med anledning av Fiskeriverkets upphörande år 2011 förordnade mark- och miljödomstolen med tillämpning av 22 kap. 12 § miljöbalken i beslut den 21 februari 2014 Länsstyrelsen i Västernorrlands län som sakkunnig att på sökandens bekostnad ”verkställa undersökning om företagets inverkan på allmänt och enskilt fiske och avge utlåtande i fråga”.

Prövotid och provisorisk föreskrift vattenhushållning/minimitappning

När det gällde vattenhushållningen hade Kammarkollegiet, Fiskeriverket och huvuddelen av sakägarna yrkat att frågan om fastställande av minimitappning skulle sättas på prövotid. Fiskeriverket hade anfört att en prövotid var erforderlig för att fastställa en nivå på minimitappningen som kunde trygga fiskvandringen. Fiskeriverket hade föreslagit att det under prövotiden gavs möjlighet att öka tappningarna för att fastställa en vattenföring som erfordrades för att säkerställa vandringsfiskens uppgång. Vattendomstolen delade bedömningen att fastställandet av minimitappningen skulle ske först efter en prövotid och ansåg att prövotiden i första hand borde gälla till och med utgången av år 2000. Domstolen anförde vidare följande:

”Med hänsyn till den höga kostnaden som är förenad med de av sökandens motparter föreslagna tappningarna under provotiden anser domstolen att den av sökandens motparter föreslagna minimitappningen inte kan anses ekonomiskt försvarbar. Vattendomstolen finner således att de av sökanden föreslagna minimitappningarna är godtagbara.

Under provotiden bör vad sökanden föreslagit i denna del gälla som provisoriska vattenhushållningsbestämmelser. För att fastställa erforderlig lockvattenmängd kan det som Fiskeriverket framhållit vara erforderligt att under provotiden prova tappningar som avviker från den av sökanden medgivna minimitappningen och att eventuellt utsträcka tiden för den högre minimitappningen även under oktober månad. Under provotiden skall minimitappning ske i enlighet med vad sökanden yrkat om ej Fiskeriverkets utredningskontor i Härnösand finner att det ur utredningssynpunkt är erforderligt att tappa annorledes än vad sökanden yrkat.

Vattendomstolen förordnar att följande bestämmelser för hushållningen av vattnet skall gälla för dygns- och veckoregleringen av Gissjön och Bodumsjön samt för Gideåbacka kraftverk.

1. Dygns- och veckoregleringen av Gissjön och Bodumsjön får ske under tiden den 15 september–15 april.
2. För såvitt på dygns- och veckoregleringen beror får vattenytan under kalendervecka ej variera mer än med 35 cm och under dygn ej med mer än 15 cm.
3. Genom Gideåbacka kraftverket får avledas en vattenmängd av 50 m³/s eller den vattenföring som anläggningen förmår sluka.
4. För den praktiska driften av kraftverket får vattenytan vid regleringsdammen i Gideåbacka kortvarigt sänkas med 0,2 m.

Vattendomstolen förordnar att fastställandet av minimitappningar skall ske efter en provotid till och med utgången av år 2000. Under provotiden skall följande minimitappningsbestämmelser gälla.

Från regleringsdammen vid Gideåbacka skall till älvfåran tappas 2 m³/s under tiden 15 maj–30 september och 0,5 m³/s under övrig tid. Avvikelse från vad sålunda förordnats får ske i den omfattning som Fiskeriverkets utredningskontor i Härnösand finner erforderligt ur utredningssynpunkt. Skulle tvist uppkomma om de tappningar som erfordras för utredning om erforderlig lockvattenmängd får frågan hänskjutas till vattendomstolen.”

Beslut i uppskjutna frågor

Vattendomstolen beslutade även i fråga om de uppskjutna frågorna rörande tid för anmälan av oförutsedd skada, fiskeavgifter och omprövning.

Vattendomstolen ålade sökanden att utge en engångsavgift på 30 000 kr enligt 10 kap. 5 § vattenlagen att användas för fiskevårdande åtgärder i Gissjön och Bodumsjön.

Vattendomstolen ålade vidare sökanden att årligen från och med år 1995 till Fiskeriverket inbetala fiskeavgift enligt 10 kap. 6 § vattenlagen, avgiftsklass 2.

Handläggning inför aktuellt avgörande

Mark- och miljödomstolen har hållit muntlig förberedelse i målet den 27 maj 2020 och syn den 22 september 2020. Parterna har därefter förelagts att slutföra sin talan skriftligen och målet har avgjorts efter föredragning.

YRKANDEN M.M.

Gidekraft

Gidekraft har yrkat att mark- och miljödomstolen ska fastställa den provisoriska föreskriften om *minimitappning* som slutlig, dvs. att det från regleringsdammen vid Gideåbacka till älvfåran ska tappas 2 m³/s under tiden 15 maj–30 september och 0,5 m³/s under övrig tid.

Gidekraft har även frivilligt åtagit sig att – för det fall nuvarande minimitappningsbestämmelser fortsatt ska gälla – under perioden den 1 oktober till den 14 maj öka tappningen med 1 m³/s, dvs. till totalt 1,5 m³/s. Detta åtagande gäller på sträckan Gideå, Gidböle och Gideåbacka kraftverk, och kommer att upprätthållas när nuvarande ägarna driver kraftverken eller till dess omprövning ger anledning till andra förhållanden.

Gidekraft har vidare yrkat att domstolen ska förlänga prøvotiden beträffande frågorna om dels *inverkan nedströms på sik och nejonöga*, dels *grunddammarna vid Bro- och Kvarnforsen*. Bolaget har härvid yrkat att prøvotiden bör förlängas med tre år från dag för lagakraftvunnen dom och att bolaget under den tiden ska genomföra följande utredningar.

1. Biotopkartering av naturfåran nedströms Gidböle kraftverks regleringsdamm till Gideåbacka kraftverks dämningssområde, med särskilt fokus på lämpliga lek- och uppväxtområden med sten och grus för laxfisk och flodnejonöga.

2. Fördjupad studie om lämpliga alternativa lösningar för effektiva fiskpassager, inkluderande grunddammar vid Bro- och Kvarnforsen.
3. Modulering och provtappning med särskilt fokus på att optimera den biologiska nyttan/responsen för laxfisk, flodnejonöga och flodpärlmussla. Provtappning med fördjupad flödesundersökning ska ske inom intervallet 1–10 m³/s.
4. Studie med hjälp av t.ex. trycksensorer för att bedöma lämpliga hastighetsförändringar i vattennivå nedströms utloppet och i spillfåran.
5. Föreslå lämpliga biotopvårdsåtgärder, flöden och vandringslösningar med särskilt fokus på den biologiska nyttan för laxfisk, flodnejonöga och flodpärlmussla.
6. Undersöka inverkan av förändringar på de intressen som grunddamarna vid Bro- och Kvarnforsen är avsedda för.

Gidekraft har vidare yrkat att utredningar och – i förekommande fall – förslag till åtgärder ska redovisas till mark- och miljödomstolen senast vid provotidens utgång.

Gidekraft har förtydligat att bolagets förslag till utredning gäller både nedströms utloppet och uppströmssträckan upp till dammen.

Gidekraft har *alternativt* – för det fall en förlängd provotid enligt ovan inte föreskrivs – yrkat att domstolen bör avseende grunddamarna föreskriva följande provotidsförordnande: Bolaget ska undersöka förutsättningarna för att öppna grunddamarna för fiskvandring, utan att de intressen som grunddamarna är avsedda att skydda träds för när. Provotidsredovisningen ska inges till mark- och miljödomstolen för prövning senast två år efter att domen vunnit laga kraft.

Vidare har Gidekraft medgett den sakkunniges förslag i aktbil. 249 om en årlig *fiskeavgift* om 50 000 kr.

Havs- och vattenmyndigheten

Havs- och vattenmyndigheten har yrkat att domstolen ska avsluta prövotiden med avseende på *vattenhushållning (minimitappning)* vid Gideåbacka kraftverk och föreskriva slutliga villkor enligt följande.

5. I naturfåran (spillfåran) ska alltid ett flöde om minst medellågvattenföring (naturlig) släppas. Är tillrinningen lägre ska hela tillrinningen släppas.

6. Regleringen av flödena ska ske genom s.k. mjuka övergångar och får inte orsaka en snabbare sänkning av vattennivån än 13 cm/timme i naturfåran eller älvfåran nedströms utloppet från vattenkraftverket.

Frågan om *fiskhiss* för uppassage av ål och flodnejonöga kan enligt Havs- och vattenmyndigheten avslutas och prövning ske inom ramen för kommande omprövningar av vattenkraft.

I fråga om *förlust av fisk* har myndigheten i första hand gjort gällande att kompensation bör ske genom fysiska åtgärder. För det fall det saknas lämpliga kompensationsåtgärder har myndigheten ansett att en fiskeavgift ska fastställas enligt 6 kap. 5 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet och att en årlig avgift enligt fiskesakkunnigs förslag motsvarande 50 000 kr är rimlig, dock bör summan uppräknas till nuvarande kostnadsnivå.

När det gäller den uppskjutna frågan om *landskapsvård (grunddammarna)* har Havs- och vattenmyndigheten inget att invända mot att denna prövotid fortgår och att sökanden utför de utredningar som föreslås, dock bör frågan slutligt hanteras inom ramen för omprövningarna enligt den nationella planen.

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har yrkat att mark- och miljödomstolen ska fastställa slutliga villkor för tillståndet vid Gideåbacka kraftverk i enlighet med den sakkunniges förslag innebärande en årstidsanpassad *minimitappning* motsvarande minst medellågvattenföring (MLQ).

Kammarkollegiet har motsatt sig att frågan om åtgärder avseende *bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan* ska läggas på ytterligare prövotid.

I fråga om *fiskhissen* har Kammarkollegiet medgett en förlängd prövotid, dock kortare än tre år som ska omfatta såväl uppströms- som nedströmsvandring.

Kammarkollegiet ansluter sig i fråga om *förlust av fisk* till vad Havs- och vattenmyndigheten har anfört.

Länsstyrelsen Västernorrland

Länsstyrelsen Västernorrland (länsstyrelsen) har yrkat att domstolen fastställer *minimitappningsnivåer* vid Gideåbacka kraftverk i första hand motsvarande minst medellågvattenföringen (MLQ) från Gideåbacka regleringsdamm med möjlighet till årstidsanpassning.

Länsstyrelsen har i andra hand yrkat att domstolen fastställer en minimitappning från Gideåbacka regleringsdamm om minst 8 m³/s mellan 15 maj–30 september och minst 4 m³/s under övrig tid av året som kombineras med att det från Gideåbacka kraftverksutlopp fastställs en minimitappning om minst MLQ under perioden 1 oktober–14 maj.

Länsstyrelsen har vidare yrkat att om tillrinningen är mindre än ovan nämnda flöden ska tillrinningen framläppas som minimitappning.

Länsstyrelsen har inte haft några synpunkter i fråga om den uppskjutna frågan om *landskapsvård* (grunddammarna).

I fråga om *fiskhissen* har länsstyrelsen gjort gällande att en lösning för upp- och nedströmsvandring bör tas fram, men att det bör ske parallellt och inte påverka aktuellt mål om minimitappning.

I fråga om *förlust av fisk* har länsstyrelsen anslutit sig till sakkunnigs förslag på avgift om 50 000 kr. Beloppet ska räknas upp till dagens penningvärde, vilket överlämnas till rätten att göra.

Samhällsbyggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun

Samhällsbyggnadsnämnden, Örnsköldsviks kommun (nämnden) har yrkat att domstolen ska fastställa *minimitappningsnivåer* vid Gideåbacka kraftverk motsvarande en årstidsanpassad minimitappning utifrån nivån på MLQ (8,76 m³/s).

Nämnden har tillstyrkt sakkunnigs förslag att minimitappningen ska kunna årstidsanpassas enligt tillsynsmyndighetens anvisningar och att vattenståndets sänkings- och höjningshastighet maximalt ska uppgå till 15 cm/timme.

Nämnden har motsatt sig att frågan om åtgärder avseende *bestånden av sik och nejonöga på nedströmssträckan* ska läggas på ytterligare provotid.

Nämnden har medgett provotidsyrkandet avseende *fiskpassage* och att utredningen bör avse både upp- och nedströmsvandring.

Angående bolagets förslag på provotid avseende *grunddammarna* har nämnden motsatt sig förlängd provotid och anser att domstolen ska döma slutliga villkor utifrån inkomna handlingar.

Nämnden har vidare yrkat på en *årlig fiskeavgift* att användas främst för biotopvårdande åtgärder, åtgärder för att säkerställa upp- och nedströmsvandring förbi kraftverket samt ett kontrollprogram för bl.a. vattenflöden och fiskvägens funktion.

Enskilda sakägare företrädna av advokat N.R.

Sakägarna har yrkat att en *minimitappning* motsvarande minst MLQ ska fastställas som slutligt villkor i enlighet med den sakkunniges förslag (aktbil. 249) och att minimitappningen ska kunna anpassas enligt länsstyrelsens anvisningar.

Sett till syftet med en utredning om möjligheterna att anlägga fiskpassager förbi grunddammarna i syfte att förbättra förhållandena för de aktuella fiskarterna på älvsträckan *bör provotidsuppdraget ges* i enlighet med bolagets förslag.

Ifråga om *fiskhissen* har sakägarna anfört att bolaget kan göra utredningarna inför den nationella planen och om frågan ska hanteras i det här målet så bör den hanteras helt separat från de andra frågorna som är uppe för prövning. Utredningsföreskriften bör endast avse bolagets förslag.

I fråga om *förlust av fisk* har sakägarna anslutit sig till sakkunnigs förslag på avgift om 50 000 kr, men har ansett att åtgärder bör vidtas i första hand och avgift i andra hand. Beloppet ska räknas upp till dagens penningvärde, vilket överlämnas till rätten att göra.

Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening

Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening (föreningen) har yrkat att domstolen fastställer *minimitappningsnivåer* vid Gideåbacka kraftverk på det sätt som länsstyrelsen föreslagit.

Föreningen har vidare motsatt sig en förlängd provotid avseende åtgärder rörande bestånden av *sik och nejönöga* på nedströmssträckan.

Avseende *grunddammarna* ansluter sig föreningen till Havs- och vattenmyndighetens inställning och vad myndigheten anfört om provotid och utredningar.

Vad gäller *fiskhissen* har föreningen gjort gällande att frågan bör prövas och avgöras i målet, som avser dels uppströmsvandring genom fiskhiss, dels frågan om företagets inverkan på sik och flodnejönöga och i det kan även läggas skydd för nedströmsvandring. Förslagsvis kan domstolen föreskriva att bolaget ska inrätta vandringsmöjligheter i enlighet med tillsynsmyndighetens anvisningar. Alternativt bör frågan hanteras med en mycket kort provotid.

Föreningen har även i fråga om *förlust av fisk* yrkat att en årlig avgift enligt fiske-sakkunnigs förslag motsvarande 50 000 kr fastställs, dock bör summan uppräknas till nuvarande kostnadsnivå.

MoDo Fritids- och sportfiskeklubb

MoDo Fritids- och sportfiskeklubb (klubben) har anfört att minimitappningen är för låg och bör ökas, och att 10 m³/s kan vara lämpligt. I fråga om bolagets föreslagna utredningar har klubben godtagit punkt 1 om biotopkarteringen men anser att karteringen inte ska sluta vid dammen utan fortsätta nedströms förbi E4 några hundra meter. Avseende punkt 2 kring fiskpassager har klubben inställningen att detta ska gälla från E4 och förbi dammen Gideåbacka och uppströms. Avseende punkt 3 instämmer de i att det blir en fördjupad flödesundersökning sett över hela året. I fråga om punkt 5 har klubben anfört att bolaget skulle kunna undersöka om det går att bygga en passage förbi för vandringsfisk.

RÄTTEGÅNGSKOSTNADER

Länsstyrelsen har yrkat ersättning för rättegångskostnader med 48 000 kr.

Enskilda sakägare företrädna av advokat N.R. har yrkat ersättning för rättegångskostnader med 55 196 kr, varav 39 000 kr för arvode, 5 157 kr för reskostnader och 11 039 kr för mervärdesskatt.

Föreningen har yrkat ersättning för rättegångskostnader med 221 000 kr, varav 176 800 kr för arvode och 44 200 kr för mervärdesskatt.

Gidekraft har medgett yrkad ersättning.

GRUNDER

Parterna har till stöd för sina yrkanden och inställningar anfört i huvudsak följande.

Gidekraft

Omfattningen av kvarstående frågor i målet samt bolagets yrkanden och förslag

De frågor som sköts upp av vattendomstolen genom domen den 27 november 1995 och som fortfarande är föremål för domstolens prövning är minimitappning förbi Gideåbackas kraftverks regleringsdamm samt frågan om inverkan på sik och nejonöga på nedströmssträckan.

Minimitappning

Redan år 1994 fastställdes slutliga villkor för minimitappning vid uppströms belägna Gideå kraftverk och Gidböle kraftverk. Villkoren är likalydande för kraftverken och föreskriver att 2 m³/s ska släppas förbi kraftverket under perioden 15 maj–30 september samt 0,5 m³/s under perioden 1 oktober–15 maj. I kraftverken bedrivs korttidsreglering mellan 15 september och 15 april. I Gideälven regleras vattnet även över året i Skinnmuddselets regleringsmagasin.

Kortfattat innebär detta att tappningen från Gidböle kraftverk, som släpper vattnet direkt till Gideåbacka kraftverks uppströmsområde, återkommande begränsas till enbart minimitappningen. För Gideåbacka kraftverk har sedan år 1995 provisoriskt gällt samma minimitappningsbestämmelser som för uppströms belägna kraftverk, nämligen 2 m³/s respektive 0,5 m³/s uppdelat över året.

I målet har från motparter yrkats att minimitappningen ska utgöras av medellågvattenföringen om cirka 9 m³/s samt att tappningen ska kunna fördelas varierat över året. Därtill ska tappningsändringar ske ”mjukt” och utdraget i tid.

Minimitappningar samt förutsättningar för mjuka tappningsändringar styrs av gällande slutliga villkor för Gidböle och Gideå kraftverk.

Ändrad minimitappning kan inte på ett verkningsfullt sätt fastställas inom ramen för detta mål eftersom uppströms belägna kraftverk och regleringsmagasin samtliga har slutliga vattenhushållningsbestämmelser fastställda sedan länge som inte omfattas av aktuellt mål. Om minimitappningen för Gideåbacka kraftverk ändras kommer

betydande tid av året minimitappningen begränsas enligt de villkor som gäller för ovanförliggande anläggningar. Ändringar förutsätter en helhetslösning som rimmar väl mot den nya lagstiftningen med syftet att säkerställa moderna miljövillkor för vattenkraften.

De av myndigheterna föreslagna villkoren kommer i praktiken inte att kunna uppfyllas beroende på att anläggningarna uppströms har de bestämmelser de har.

Mark- och miljödomstolen bör för att avsluta den uppskjutna frågan fastställa det provisoriska villkoret som slutligt. Frågan om ändrad minimitappning får istället hanteras inom ramen för kommande omprövningar enligt nationell plan.

Frivilligt åtagande

Statkraft Sverige AB har, som ägare av bolaget Gidekraft, åtagit sig att frivilligt utöka minimitappningen vintertid, så länge bolaget äger berörda kraftverk.

Innebörden av det är att, för det fall nuvarande minimitappningsbestämmelser fortsatt ska gälla provisoriskt, alternativt fastställs som slutliga villkor, avser Gidekraft att under perioden 1 oktober till 14 maj öka tappningen med 1 m³/s, dvs. till totalt 1,5 m³/s. Detta åtagande gäller på sträckan Gideå, Gidböle och Gideåbacka kraftverk, och kommer att upprätthållas när nuvarande ägarna driver kraftverken eller till dess omprövning ger anledning till andra förhållanden.

Inverkan på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan

Den uppskjutna frågan synes vara en väsentlig anledning till att domstolens sakkunniges utredningsarbete återkommande förlängts. Utredningen ger likväl inte någon tydlig bild av påverkan till följd av kraftverksdriften.

Under målets senare handläggning har frågan om sik och nejronöga knappast varit föremål för diskussion. Inriktningen från myndigheternas sida har mestadels rört frågor som inte omfattas av prövotidsuppdraget.

Det förhållandet att påverkan på sik inte kunnat utrönas, trots att prøvotiden förlängts, ger stöd för uppfattningen att frågan får beaktas i de utredningar Gidekraft åtagit sig att utföra, i den del laxfisk och flodnejonöga avses.

När det gäller den kvarstående frågan om inverkan nedströms på sik och nejonöga, har Gidekraft föreslagit att utföra utredningar under en fortsatt prøvotid. Utredningsresultaten förväntas vara till nytta och bör beaktas vid kommande omprövning.

Det bör här noteras att utredningarna, ursprungligen angivna under fem punkter, kommit att få en något justerad utformning med anledning av att frågan om de två grunddammarna nedströms Gidböle kraftverk också utgör en kvarstående fråga i målet.

I målet har även redovisats ett andrahandsyrkande avseende grunddammarna, för det fall mark- och miljödomstolen inte bifaller Gidekrafts förslag om förlängd prøvotid avseende den kvarstående frågan om inverkan nedströms på sik och nejonöga.

Förlängd prøvotid

Bolaget har föreslagit förlängd prøvotid med specificerade utredningar med brett fokus. Resultatet blir till nytta vid kommande omprövning enligt nationell plan, till vilken kvarstående frågor i målet bör föras.

Gidekraft menar att prøvotiden kan förlängas med tanken att den uppskjutna frågan kan hanteras samordnat med kommande omprövningar enligt den nationella planen för detta. Bolaget motsätter sig dock föreskrifter om ändring av nuvarande provisoriska villkor för minimitappningen.

Oavsett eventuella bifall till yrkanden om högre minimitappning, kommer vattenframrinningen till Gideåbacka kraftverk att begränsas till 2,0 respektive 0,5 m³/s, då tillståndsgiven korttidsreglering tillämpas i Gidböle och Gideå kraftverk. Det

betyder att den av remissmyndigheter åsyftade minimitappningen om cirka 9 m³/s över dygnet ofta kommer att variera och begränsas till 0,5 m³/s under vinterhalvåret (15 september till 15 april).

Detta kan åskådliggöras genom redovisning av typiska driftdata och tappningar på älvsträckan som ingetts i målet (bilaga A till aktbil. 331). Långa tider bedrivs enligt gällande villkor korttidsreglering i Gideälven. Tillgängligt vatten för minimitappning vid Gideåbacka kraftverk begränsas till 0,5 m³/s under cirka 4–11 timmar under typiska vardagsdygn.

Fördelarna, eller kanske snarare nackdelarna, med dylik kraftigt varierande minimitappning, kan rimligen inte motivera ändrade förhållanden under den övergångstid som löper till dess en förlängd provotid upphör, eller en älvgemensam omprövning kommer tillstånd. Den hackiga minimitappningen skulle förorsaka betydande produktionsbortfall i Gideåbacka kraftverk, utan att uppenbar nytta för miljön åstadkommes. Den ojämna minimivattenföringen som skulle bli följden av myndigheternas yrkanden, strider helt mot de anvisningar och vägledningar som finns beträffande minimitappning.

Det bör även framhållas att de krav som ställs beträffande ”mjuka” tappningsändringar, i syfte att begränsa vattenståndets förändringstakt, inte heller låter sig genomföras, till följd av att tillrinningen till Gideåbacka kraftverk bestäms av tillstånden och driften vid Gideå och Gidböle kraftverk.

Däremot föreslår Gidekraft utredning beträffande denna frågeställning. Utredningen ska kunna visa förutsättningar och behov av mjuka tappningsändringar samt även hur reglerbarheten påverkas. Den nedre delen av Gideälven utgör klass 1 gällande reglerbidrag till det nationella elsystemet, vilket ska beaktas.

Under en fortsatt provotid är Gidekraft berett att genomföra kompletterande utredningar, se ovan under Yrkanden m.m. Vid utformning av utredningarna har bolaget

beaktat såväl Havs- och vattenmyndighetens förslag som redan genomförda utredningar.

Undersökningarna föreslås pågå under en förlängd provotid om tre år, med hänsyn tagen till att fältarbetet är beroende av lämpliga väderförhållanden samt vattentappningar. Därtill tas hänsyn till att analysarbetet tar betydande tid.

När det gäller fysiska åtgärder på anläggningar och i vattendraget är Gidekraft avvaktande, eftersom det kan komma att visa sig att åtgärderna inte överensstämmer med vad som kommer att krävas i samband med kommande omprövningar. Även i detta avseende finns således skäl att invänta omprövningsplanen. De ovan accepterade undersökningarna har dock fog för sig, eftersom de tillför ytterligare kunskap av värde.

Det akuta behov av ökad vattentappning som vissa myndigheter gör gällande saknar fog. Fiskvandring och reproduktion fungerar sedan lång tid tillbaka. Tjugo års provotidsredovisningar från domstolens sakkunnige har inte någon gång gett uttryck för eller stöd för behov av akut förändring.

Därtill må framhållas att verksamheten inte är i konflikt med ickeförsämringskravet.

Angående frågan om fiskhissen avsåg föreskriften om fiskhissens utformning hissens konstruktion i sig. Det har varit ett omfattande samarbete mellan bolaget, S.J. och A.B. om detta. Hissen ersatte en gammal trappa som ingen tyckte var bra och som anlades för laxfisk. Den har inte varit avsedd för nejonöga eller ål. Bolaget har föreslagit en utredning som ska ta reda på om det är möjligt att hitta en bättre lösning, förslagspunkten 2 (dvs. Fördjupad studie om lämpliga alternativa lösningar för effektiva fiskpassager, inkluderande grund-dammar vid Bro- och Kvarnforsen). Den nationella planens syfte och mål är att göra något samlat och välavvägt för alla anläggningar i Gideälven. Det är olyckligt om det ska göras något nu som sedan inte visar sig vara i linje med det man långsiktigt vill ha.

Ny lagstiftning

Bolaget har utvecklat sin syn rörande den nya lagstiftning som syftar till att säkerställa moderna miljövillkor för vattenkraften. Det tydliga budskapet är att moderna miljövillkor ska fastställas samordnat och väl avvägt för kraftverk i samma vattendrag samt att det ska ske enligt nationell plan.

I vattenmyndighetens åtgärdsplan (aktbil. 349) anges under avsnitt 6, Avvägning mellan energi- och miljövärden, att för nedre delen av Gideälven (Gideåbacka, Gidböle och Gideå kraftverk) ska gälla att ”Minimitappning till respektive naturfåra dimensioneras utifrån medellågvattenföring....”.

Minimitappning i de tre nedre kraftverken, inkluderande Gideåbacka kraftverk, uppgående till medellågvattenföring ger en produktionsförlust i storleksordningen 20 procent eller sammantaget cirka 40 GWh per år, jfr. Gidekrafts redovisning i skrift i juni 2017, aktbil. 311, bilaga E (produktionssiffrorna är hämtade från tabell 2 på sidan 11 i åtgärdsplanen).

Om det förutsätts att kraftverken uppströms, dvs. Björna kraftverk m.fl., inte alls ska få ändrad minimitappning, kan noteras att 40 GWh produktionsförlust motsvarar cirka 13 procent av den för Gideälven angivna totala produktionen 310 GWh per år.

I Förslag till nationell plan för omprövning av vattenkraften har Energimyndigheten, Svenska Kraftnät och Havs- och vattenmyndigheten redovisat hur stor produktionsförlust som omprövningar högst bör föranleda för vattenkraftgenereringen i Gideälven. I den ursprungliga bedömningen av hur stor produktionsförlust som samhället skulle tåla gällde för Gideälven 3,6 procent. Det framgår av tabell 5, sid. 39, i Förslag till nationell plan¹.

¹ Hänvisningen är till remissversionen av ”Förslag till nationell plan för omprövning av vattenkraft” som lämnats in i målet, domstolens aktbilaga 353.

En ytterligare utvecklad beräkning har gjorts, där hänsyn tagits även till reglerbidrag. Enligt den beräkningsmetoden gäller för Gideälven 6,0 procent produktionsförlust enligt tabell 6, på sid. 43². En enkel jämförelse med vattenmyndigheternas åtgärdsplan visar således att åtgärdsplanens förslag förorsakar en mer än dubbelt så hög produktionsförlust. Det bör då uppmärksammas att inga produktionsbegränsande åtgärder alls inräknats avseende de mer uppströms belägna kraftverken. Gidekraft konstaterar således att den åtgärdsplan som ingivits i målet inte uppfyller de intresseavvägningar som får antas komma att gälla enligt nationella omprövningsplanen.

Detta är inte att förvånas över, eftersom åtgärdsplanen bygger på föreskrifter som utfärdats utan beaktande av nationella planen och dess förutsättningar. Gidekraft motsätter sig därför tillämpning av den i målet ingivna åtgärdsplanen.

Det är i sammanhanget motiverat att erinra om grunderna för nationella planen och dess tillämpning.

Av remissförslaget till nationell plan framgår på sid. 12 att planen ska ange prövningsgrupper som kan påverka ett och samma avrinningsområde på ett sådant sätt att verksamheterna bör provas i ett sammanhang:

”Arbete bör därför bedrivas så att den eftersträvade nationella helhetssynen konkretiseras för de olika avrinningsområdena, vattendragen eller vattenförekomsterna i en sådan ordning att prövningsresurserna kan tas i anspråk med en tidsmässig och geografisk ändamålsenlig fördelning.”

I målet har Gidekraft framhållit det olämpliga i att i förtid besluta om villkor för Gideåbacka kraftverk, när uppfyllandet av villkoren förutsätter en samordning med omprövning av även andra kraftverk. Villkor för Gideåbacka kraftverk avseende minimitappning kommer med största sannolikhet att vara i strid med de moderna miljövillkor som fastställs enligt nationella planen. En uppdelning av prövningen

² Hänvisningen är till remissversionen av ”Förslag till nationell plan för omprövning av vattenkraft” som lämnats in i målet, domstolens aktbilaga 353.

kommer att motverka den samordning och den väl avvägda bedömning som regeringen och riksdagen förutsätter ska ske.

Den i målet av motparter påstådda brådskan får uppfattas mer som en lokalt knuten önskan, än en saklig värdering i ett nationellt perspektiv. Här vill Gidekraft erinra om lagstiftarens tydliga avsikter att den nationella planen ska följas. Ett exempel på detta synsätt återfinns i regeringens lagförslag i Prop. 2017/18:243 sid. 205 nederst till 206 överst. Uttalandet avser frågan om ändringstillstånd, men visar tydligt vilken betydelse lagstiftaren lägger vid att nationella planen ska tillämpas och följas.

"Bestämmelserna om omprövning för moderna miljövillkor och den nationella planen för moderna miljövillkor syftar till att vattenverksamheter för produktion av vattenkraft ska omprövas på ett samordnat sätt så att miljövillkoren blir väl avvägda. Eftersom planen kommer att medföra att en sådan verksamhet blir prövad i sin helhet inom en viss tid, finns det utrymme för ett avgränsat ändringstillstånd i avvaktan på omprövningen för moderna miljövillkor. Någon särskild lämplighetsbedömning ska inte behövas i frågan om ändringstillstånd."

Varje avgörande som går före den utpekade nationella planen måste anses strida mot lagstiftarens vilja. Skulle motpartsyrkandena i målet bifallas innebär det att andra, mer skyddsvärda, älvsträckor kommer att få mindre stränga krav på åtgärder, till följd av att lokala intressen kopplade till Gideälven kapat åt sig en oplanerat stor del av den minskade elgenerering som samhället sagt sig kunna acceptera.

Bolagets argumentation rörande Gammelby kraftverk kan tillämpas fullt ut vad gäller Gideåbacka kraftverk. Yrkade villkor om minimitappning och mjuka tappningsövergångar kan inte efterlevas vid Gideåbacka kraftverk, till följd av den reglering som bedrivs uppströms Gideåbacka. Kraftverket drivs som ett strömkraftverk utan eget reglermagasin. Det betyder att mer vatten än vad som tillrinner inte kan släppas förbi Gideåbacka kraftverk. Betydande tid kommer därför nuvarande minimitappning begränsa flödet till 2 eller 0,5 m³/s, således väl under medellåg-vattenföring. Några förutsättningar för mjuka övergångar vid tappningsändringar låter sig inte heller göras vid Gideåbacka kraftverk. Att i förevarande mål föregripa planen för omprövningar är ett uppenbart avsteg från lagstiftarens tydliga avsikter.

Det kan här tilläggas att Mark- och miljööverdomstolen i en dom den 28 augusti 2020 gällande Gammelby kraftverk i Gideälven tagit tydlig ställning för vattendragsgemensamma omprövningar enligt den dåmera fastställda nationella planen.

Fiskeavgift

I fråga om föreslagen fiskeavgift medger bolaget förslaget om årlig fiskeavgift på 50 000 kr, även om det framgår att sakkunnig inte är säker.

Havs- och vattenmyndigheten

Vattenhushållning/minimitappning

Havs- och vattenmyndigheten anser att provotiden med avseende på vattenhushållning vid Gideåbacka kraftverk ska avslutas och att slutliga villkor ska föreskrivas, se ovan under Yrkanden m.m.

Havs- och vattenmyndigheten anser i likhet med bl.a. länsstyrelsen att en årstidsanpassad minimitappning uppnår bästa miljönytta samtidigt som påverkan på elproduktionen begränsas vid anläggningen.

Om den tillrinning som finns är lägre kan man inte släppa mer, men det finns inget som hindrar att bolaget tappar mer än minimitappningen på frivillig väg. Om bolaget inte gör det uppnås inte miljö kvalitetsnormerna och det är inte tillräckligt.

Landskapsvård (grunddammarna)

Den uppskjutna frågan om landskapsvård (grunddammarna) har inte tidigare tagits upp eller redovisats särskilt i det nu aktuella målet. Utifrån de uppgifter som nu framkommit uppfattar Havs- och vattenmyndigheten att det inte har genomförts några utredningar eller tagits fram något underlag under den långa tid som gått från det att provotiden beslutades i början av 1990-talet. Havs- och vattenmyndigheten har inget att invända mot att denna provotid fortgår och att sökanden utför de utredningar som föreslås. Det bör dock uppmärksammas att inför de kommande omprövningarna enligt den nationella planen kan uppkomma behov av andra

utredningar och underlag för att ge förutsättningar för lämpliga och relevanta helhetslösningar i syfte att kunna besluta moderna miljövillkor. Denna fråga får således slutligt hanteras inom ramen för omprövningarna enligt den nationella planen.

Bestånden av sik och nejronöga nedströms

Med de villkor som myndigheten har föreslagit ökar förutsättningarna för förbättrade förhållanden för sik och nejronöga.

Fiskhiss

Havs- och vattenmyndigheten motsätter sig en förlängd provotid. De anser att frågan kan avslutas även om den inte är tillräckligt utredd. Inför kommande omprövningar enligt den nationella planen är det viktigt att få bättre helhetslösningar och det kan man inte få inom ramen för den här prövningen. Faunapassager i en riktning och för enstaka arter är inte längre bästa möjliga teknik.

Förlust av fisk

Havs- och vattenmyndigheten anser i första hand att kompensation för förlust av fisk bör ske genom fysiska åtgärder. För det fall det saknas lämpliga kompensationsåtgärder anser myndigheten att en fiskeavgift ska fastställas enligt 6 kap. 5 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. Myndigheten anser att en årlig avgift enligt fiskesakkunnigs förslag motsvarande 50 000 kr är rimlig, dock bör summan uppräknas till nuvarande kostnadsnivå.

Kammarkollegiet

Vattenhushållning m.m.

Kammarkollegiets yrkande om en minimitappning motsvarande minst MLQ grundar sig på att det behövs för naturen och förhållandena på platsen och för att det, om möjligt, ska finnas förutsättningar att nå fastställda miljökvalitetsnormer och minimera påverkan på naturförhållandena på platsen.

Denna prövning är en tillståndsprövning enligt vattenlagen från år 1983. Den nationella planen är en omprövning enligt helt andra förutsättningar och den kan läggas helt åt sidan vid aktuell prövning. Enligt 3 kap. 7 § vattenlagen är den som utför ett vattenföretag skyldig att vidta åtgärder som är ägnade att förebygga eller minska skador av företaget. Oavsett tappning uppströms rinner vattnet nedåt och kommer att nå kraftverket genom huvudfåran eller spillfåran, då spelar det ingen roll vilka minimitappningsföreskrifter som finns uppströms. Att ta upp ovanför liggande kraftverk är irrelevant.

Frivilliga åtaganden innebär inte några förpliktelser för bolaget, som vilket ögonblick som helst kan frånga sådana åtaganden. Frivilliga åtaganden kan inte ersätta nödvändiga villkor.

Landskapsvård

Kammarkollegiet har inte av handlingarna kunnat utläsa vad kvarstående frågor om landskapsvård avser. Vid den muntliga förberedelsen framkom dock information om att frågan om landskapsvård avser grunddammarna och bolaget har föreslagit ett prövotidsuppdrag i den delen.

Kammarkollegiet har i ett äldre avgörande avseende Gideåbacka kraftverk hittat viss information avseende den frågan. I Umeå tingsrätts, Vattendomstolen, dom den 3 november 1993 framgår följande avseende grunddammarna mellan Gidböle kraftverk och Gideåbacka kraftverk (s. 11): ”I samlingsmålet om Björna kraftverk VA 4/87 skall slutliga utformningen av grunddammarna tas upp till prövning. Det är viktigt att de utformas så att fisk som passerar fiskhissen kan även passera förbi grunddammarna”.

Vid den muntliga förberedelsen uppgav bolaget att under år 1995 var parterna ense om att frågan om grunddammarna skulle flyttas från samlingsmålet till det här aktuella målet. Kammarkollegiet ifrågasätter varför bolaget på 25 år ännu inte har

vidtagit några åtgärder för att bl.a. säkerställa fungerande fiskpassage förbi grunddammarna. Utifrån de uppgifter som nu har kommit fram motsätter sig kollegiet fortsatt provotid och fortsatta utredningar i den delen.

Bestånden av sik och nejronöga

Kammarkollegiet anser att frågan inte ska läggas på ytterligare provotid.

Fiskhissen

Kammarkollegiet medger en förlängd provotid som dock ska vara kortare än 3 år. För att nå fastställda miljökvalitetsnormer måste det finnas väl fungerande vandringsmöjligheter. Kammarkollegiet ställer sig tveksam till att det enbart ska handla om en uppströmsvandring eftersom fiskvandring ska gälla åt båda hållen. Bolaget ska därför ta fram en lösning på vandringsmöjligheter för både uppströms- och nedströmsvandring, vilket skulle ha gjorts för flera år sedan. Kammarkollegiet hänvisar till 1983 års lag och miljökvalitetsnormerna.

Fiske

Kammarkollegiet ansluter sig till vad Havs- och vattenmyndigheten anfört, dvs. i första hand att kompensationsåtgärder i form av fysiska åtgärder ska vidtas, dock finns inga andra förslag än slutliga villkor nr 5 och 6. Först om det saknas lämpliga åtgärder ska en avgift fastställas. En årlig avgift om 50 000 kr är rimlig. Beloppet bör dock räknas upp till dagens penningvärde och det överlämnas till domstolen att göra en sådan uppräknings.

Kammarkollegiet hänvisar till vad sakkunnig sagt i tidigare utlåtande. Trots skyddsåtgärder kvarstår skador på fiskbeståndet, därför är det nödvändigt med en avgift även om fysiska åtgärder primärt är bättre.

Länsstyrelsen Västernorrland

Aktuellt mål omfattar fastställande av minimitappningsnivåer vid Gideåbacka kraftverk. Nuvarande minimitappningsnivåer är fastslagna enligt deldom den 27 november 1995, i vilken tillstånd till ombyggnad av Gideåbacka kraftverk gavs.

Deldomen innebar att en helt ny anläggning för vattenkraftproduktion kunde uppföras på en annan plats än den befintliga men den kunde utnyttja samma reglerdamm för reglering av vattenflödet. Det innebar också att vattenavledningen för kraftproduktion ökades från maximala 32 m³/s till 50 m³/s. I deldomen beslutades att nuvarande minimitappningsnivåer, dvs. 2 m³/s mellan 15 maj–30 september och 0,5 m³/s under övrig tid av året, skulle gälla som provisoriska vattenhushållningsbestämmelser under en provotid. Provotiden bestämdes ursprungligen till fem år och har därefter förlängts.

Även hanteringen av minimitappningarna förändrades genom deldomens tillkomst, vilket har bidragit till en försämring för fisk och andra akvatiska organismer att passera anläggningen.

Den dåvarande befintliga fisktrappan som även var försedd med ålyngelledare nedmonterades och ersattes av en fiskhiss för transport av fisk. Det innebar att vandringsmöjligheterna för fisk försämrades och för arterna ål och flodnejonöga omöjliggjordes.

Dåvarande Fiskeriverket fick i uppdrag av domstolen att utvärdera nyttan av de provisoriska minimitappningarna och utförde en sakkunnigutredning vilken mynnade ut i en provotidsutredning den 30 april 2015.

Syftet i aktuellt mål är att fastställa relevanta minimitappningar vid Gideåbacka kraftverk och bakgrunden är uppförandet av ett nytt kraftverk 1995. Denna utgångspunkt bör alltså ses som ett nolläge utifrån där villkor om minimitappning ska bestämmas, oaktat att provotiden blivit lång. Provotiden har dock bidragit till viktig information om vilken nivå en minimitappning bör ha och att den måste fastställas inom kort.

Vattenhushållning/minimitappning

De utredningar som utförts under provotiden visar att flödesnivåerna för minimitappningarna vid Gideåbacka kraftverk inte är tillräckliga för att åstadkomma en

godtagbar livsmiljö för fisk och andra akvatiska organismer i aktuell vattenförekomst. I prøvotidsutredningen den 30 april 2015 bedöms att en årstidsanpassad minimitappning om minst MLQ är nödvändig för att aktuell vattenförekomst både ska fungera som vandringsstråk och uppväxtbiotop samt för att uppnå god ekologisk potential. I utredningen framförs även att kombinationen mellan minimitappningar och drivvattenflöden är avgörande för hur anlockning av fisk fungerar. Vidare bedöms att korttidsreglering med snabba flödesvariationer orsakar torrläggning av älvfåran nedströms kraftverksutloppet med fiskdöd och infrysning av lagd rom som följd.

Länsstyrelsen delar vad som framkommer i sakkunnigutredningen i huvudsak och framhåller speciellt minimitappningarnas storlek, flödeskombinationen och påverkan av korttidsreglering.

Vid en minimitappning om 2 m³/s och en drivvattenföring genom kraftverket högre än 10 m³/s försämras möjligheten till uppvandring av lax och havsöring radikalt. Utredningen visar att förhållandet mellan det vattenflöde som passerar genom kraftverket och det vattenflöde som släpps vid regleringsdammen till stor del är avgörande för anlockningen av fisk till naturfåran och sedermera till fiskhissen.

En fungerande uppströmsvandring är starkt beroende av att nivån på minimitappningen som släpps genom reglerdammen justeras efter hur stor drivvattenföringen genom turbinerna är. Ju mer vatten som passerar genom turbinerna desto mer vatten behöver släppas genom regleringsdammen för att lax och havsöring m.m. ska hitta vägen för uppvandring. Utredningen visar vidare att det behövs en utjämning av flödesförhållandena för att få en godtagbar akvatisk miljö i naturfåran såväl uppströms som nedströms kraftverksutloppet.

Ytterligare en försvårande omständighet är nyttjande av korttidsreglering med nolltappning genom kraftverket som följd. Då riskerar känsliga områden nedströms kraftverket hastigt att torrläggas vilket kan medföra att fisk och andra fastsittande

organismer riskerar att slås ut. Det går heller inte att bortse från risken att infrysning av lagd rom kan ske under vinterhalvåret.

Nolltappning genom kraftverket sker återkommande över året beroende på vattentillgången och även på grund av produktionsplanering för att leverera elkraft vid den gynnsammaste tiden både på dygnsbasis som över året. För att dämpa korttidsregleringens påverkan och minimera skadan bör ett ökat konstant vattenflöde, minimitappning, nedströms kraftverksutloppet fastslås. En sådan minimitappning bör inte heller påverka produktionen nämnvärt då den kan bidra till produktionen.

Vid synen på platsen uppgick enligt Gidekraft drivvattenföringen genom kraftverket till cirka 16 m³/s och minimitappningen genom dammen till cirka 2,3 m³/s. Det fanns vid synen inte möjlighet att åskådliggöra hur en korttidsreglering med lägre vattenflöden som följd påverkar älvfåran. Länsstyrelsen besökte dock Gideåbacka fem dagar tidigare för att vittja nättingtinor vid reglerdammen och dokumenterade med foto hur det såg ut i vattendraget vid tillfället. En jämförelse mellan fotona visar att det uppstår märkbara vattennivåskillnader nedströms kraftverksutloppet beroende av drivvattenföring. På ett foto kan man se hur älvbotten torrlagts vilket är ett resultat av otillräcklig minimitappning i kombination med korttidsreglering.

Länsstyrelsens foto 5, taget 28 augusti 2014 nedströms kraftverksutloppet. Vattenflödet ca $26 \text{ m}^3/\text{s}$ i älven inkluderat minimitappningen om $2 \text{ m}^3/\text{s}$

Länsstyrelsens foto 6, taget den 18 september 2014 vid samma plats som foto 5. Aktuellt vattenflödet $2 \text{ m}^3/\text{s}$

Vintertid kan det orsaka infrysning av lagd rom och om flödesförändringar sker snabbt riskerar habitat att slås ut. För att motverka att så sker är det nödvändigt att anpassa minimitappningen.

Vid synen kunde fundament till den tidigare fisktrappan iakttas. I fisktrappan hanterades minimitappningen och den fungerade som vandringsväg både för ål och nejronöga och annan fisk. Dagens vandringsväg begränsas i stort av fiskhissen. Fiskhissen kan inte hantera vare sig ål eller flodnejonöga. Minimitappningarna hanteras idag genom att vattentappning sker till två rör. Denna konstruktion för minimitappning har ingen funktion för vare sig nedströmsvandring eller uppströmsvandring av fisk.

Varken aktuella eller framtida minimitappningsnivåer vid Gideåbacka kraftverk är begränsade av vilka minimitappningsnivåer som idag återfinns vid anläggningarna Gidböle och Gideå kraftverk. Minimitappningarna vid dessa anläggningar är fastställda utifrån sanitära och landskapsvårdande perspektiv och är tillkomna före miljöbalken och EU:s vattendirektiv. Syftet med att skapa spegeldammar var att motverka torrläggning av älvfåran nedströms respektive anläggning. Det kan nämnas att utloppskanalerna för respektive anläggning går under jord och har en längd av cirka sju kilometer respektive cirka två kilometer.

Vidare innebär ett villkor om minimitappning vid Gideåbacka kraftverk inte att det skulle krävas en ändring av minimitappningsnivåerna vid Gidböle och Gideå kraftverk. Gidekraft har möjlighet att använda det vatten som överstiger respektive anläggnings minimitappning till kraftproduktion innan det når Gideåbacka. Ett villkor om minimitappning vid Gideåbacka inskränker således inte tillståndet för uppströmsliggande kraftverk.

Länsstyrelsen ser positivt på Gidekrafts inställning till att utreda alternativa lösningar, som t.ex. fiskpassage, vid grunddammarna nedströms Gidböle kraftverk men anser att det är åtgärder som med fördel kan hanteras i kommande ompröv-

ningar och inte bör ta fokus från frågan om minimitappningarna vid Gideåbacka kraftverk.

Länsstyrelsen anser att provotidsutredningen visar att tillräckliga undersökningar har utförts för att komma fram till vilka nödvändiga flödesnivåer på minimitappning som är nödvändiga. Länsstyrelsen anser vidare att ytterligare provotid inte är aktuell utan att en sådan bara skulle bidra till fortsatt försämring av vattenmiljön nedströms Gideåbacka kraftverk.

Om domstolen ändå beslutar att förlänga provotiden behöver minimitappningsnivåerna ökas i storlek motsvarande länsstyrelsens andrahandsyrkande. Den frivilliga ökningen av minimitappningen vintertid som Gidekraft föreslår anser länsstyrelsen otillräcklig för att kunna bidra med någon större positiv effekt. Om man tittar på den tidigare tillståndsgivna miljödomen för Gammelby kraftverk är det nödvändigt med betydligt större flöden för att vattenbegjutning i älvfåran ska bli godtagbar (Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 september 2015 i mål nr M 7283-15). Vid Gideåbacka är ett relevant flöde extra viktigt då naturfåran är betydligt längre än vid Gammelby kraftverk och dessutom bedrivs korttidsreglering med stora flödesvariationer som följd vid Gideåbacka. Den dom från Mark- och miljööverdomstolen från den 28 augusti 2020 som Gidekraft hänvisar till gällande Gammelby kraftverk kan inte jämföras med aktuellt mål då det målet gällde tillskapande av en faunapassage.

De aktuella flödesnivåerna i kombination med både förändrat sätt att hantera minimitappningen och ökad korttidsreglering innebär en pågående miljöskada vid anläggningen. Vattenflödena är alldeles för låga och orsakar fiskdöd nedströms anläggningen vid ogynnsam kraftverksdrift. Det finns heller ingen möjlighet för ål och flodnejonöga att passera dagens anläggning. Därför är det viktigt att fastslå en minimitappning som tillgodoser behoven för att värna det akvatiska liv som minimitappningarna är avsedda att göra. En godtagbar nivå på minimitappningarna kan även användas i den framtida omprövningen för anläggningen.

Gammelby kraftverk, som ligger uppströms Gideåbacka, har redan erhållit nya miljövillkor för minimitappning. Aktuellt mål hanterar likt Gammelby endast frågan om minimitappningarnas storlek vilket innebär att det ligger i linje att även Gideåbacka erhåller nya miljövillkor avseende minimitappning och att sådana villkor beslutas om i denna prövning.

En godtagbar minimitappningsnivå är viktig inför kommande omprövning av anläggningen då hela verksamheten ska erhålla moderna miljövillkor. På så sätt säkerställs även en vattentillgång för kommande åtgärder. Länsstyrelsen delar i huvudsak sakkunniges bedömning i provotidsredovisningen.

För att åstadkomma en fungerande livsmiljö för fisk och andra vattenlevande organismer i älvfåran yrkar därför länsstyrelsen i första hand att en årstidsanpassad minimitappning om minst MLQ fastslås. Om en minimitappning om minst MLQ inte kommer till stånd bör ändå ett villkor som motsvarar den för Gammelby kraftverk tillståndsgivna minimitappningen fastslås. För andrahandsyrkandet, se ovan under Yrkanden m.m.

Landskapsvård/grunddammar

Länsstyrelsen anser det viktigt att Gidekrafts föreslagna provotidsuppdrag avseende grunddammarna nedströms Gidböle kraftverk inte påverkar frågan om fastställande av minimitappning i nuvarande mål. Den provotidsutredning som Gidekraft föreslår för grunddammarna anser länsstyrelsen dock vara godtagbar och bör kunna bidra till ett bra underlag för kommande omprövningar enligt nationell plan.

Länsstyrelsen anser det inte möjligt att hantera grunddammarnas vara eller inte vara i nuvarande mål, dels för att de tillhör en annan anläggning, dels för att minimitappningen vid Gidböle kraftverk inte kan provas i aktuellt mål.

En provotid med åtgärder som Gidekraft föreslår måste således hanteras separat. Det är också viktigt för att inte orsaka extra fördröjning av fastställandet av minimitappning vid Gideåbacka kraftverk. Länsstyrelsen anser således att före-

slagna utredningsåtgärder inte ska påverka aktuellt mål utan att domstolen ska fastställa minimitappningen vid Gideåbacka kraftverk enligt tidigare framställda yrkanden.

Fiskhiss

En vandringsväg förbi Gideåbacka kraftverk ska fungera för såväl nedströmsvandring som uppströmsvandring av fisk. Möjligheten till uppströmsvandring för ål och flodnejonöga försvann i och med att fisktrappan togs bort och ersattes med en fiskhiss. Länsstyrelsen anser därför att Gidekraft ska ta fram förslag på åtgärder som åter gör uppströmsvandring möjligt för dessa arter.

Förlust av fisk

Länsstyrelsen ansluter sig till sakkunnigs förslag på avgift om 50 000 kr. Beloppet ska räknas upp till dagens penningvärde, vilket överlämnas till rätten att göra.

Nämnden

Nämnden grundar sitt ställningstagande på sakkunnigutlåtande och prøvotidsutredning (aktbil. 249-250). Nämnden tillstyrker de förslag till åtgärder som redovisas i utlåtandet och utredningen. Åtgärderna kommer att förbättra den ekologiska potentialen i Gideälven vid Gideåbacka kraftverk och kommer att gynna den biologiska mångfalden i området.

Den nedersta delen av Gideälven, från Gideåbacka kraftverk till mynningen i havet, är riksintresse för naturvård vilket framhålls i kommunens översiktsplan. Älvsträckan är också utpekad som ekologiskt känsligt område (E8) i översiktsplanen. I beskrivningen av E8 nämns att sträckans dominerande naturvärde utgörs av dess funktion som reproduktionsområde för kusharr och uppvandringsområde för havsöring. Gideälven hyser här även arter som lax, flodnejonöga, flodpärlmussla och utter. Nämndens inställning är att djurlivet i den nedersta delen av Gideälven är värdefullt och ska skyddas mot de negativa effekter som driften av Gideåbacka kraftverk för med sig.

Nuvarande minimitappning är inte tillräcklig för laxens och havsöringens uppsteg i naturfåran. Inte heller klunkning räcker för att naturfåran ska uppnå god ekologisk potential. Utredningen föreslår att en årstidsanpassad minimitappning utifrån nivån på MLQ (8,76 m³/s) ska tillämpas för att fiskvandringen ska förbättras och att uppväxtområden ska bli tillgängliga. Enligt Havs- och vattenmyndighetens vägledning får en minimitappning inte understiga MLQ för att god ekologisk potential ska kunna uppnås för ett kraftigt modifierat vatten. Nämnden tillstyrker utredningens förslag med en ökad vattenföring i naturfåran och anser att betydande förbättringar av fiskarnas reproduktions- och uppväxtvillkor är i linje med riksintressets och det ekologiskt känsliga områdets bevarandemål. Nämnden tillstyrker också förslaget att minimitappningen ska kunna årstidsanpassas enligt tillsynsmyndighetens anvisningar och att vattenståndets sänkings- och höjningshastighet maximalt ska uppgå till 15 cm/timme. Förslaget kommer också att gynna sik, flodnejonöga och flodpärlmussla.

Ett kontrollprogram föreslås som ska innefatta flödes- och nivåmätning i naturfåran och nedströms kraftverket, dokumentation av fiskvandringens drift och funktion samt kvalitetskontroll och uppföljning av fiskutsättningar. Nämnden tillstyrker utredningens förslag.

Ål och flodnejonöga har i dagsläget inga möjligheter att vandra förbi Gideåbacka kraftverk och fiskhissen fungerar dåligt för mindre fiskar. Nedvandrande smolt riskerar att sugas med in i kraftverket. Det sistnämnda kan enligt utredningen åtgärdas med ett intagsgaller och en avledningsanordning till naturfåran. Den bästa lösningen för alla upp- och nedvandrande arter är att ett omlöp byggs förbi kraftverket. Nämnden anser att sökanden ska bekosta och genomföra en projektering för ett omlöp förbi Gideåbacka kraftverk.

Nämnden anser att frågan om minimitappning är viktig och bör avgöras snarast möjligt då djurlivet påverkas negativt under rådande provisoriska minimitappningsbestämmelser. Övriga frågor kan anstå tills ett bättre underlag för biotopvård och fiskvandringens väg föreligger.

Gidekraft är det enda bolag som bedriver vattenverksamhet i Gideälven. Bolaget har därför en stor möjlighet att reglera vattenflödet i älven så att en minimitappning motsvarande MLQ är möjlig för Gideåbacka kraftverk. De tappningsbestämmelser som gäller för de ovanliggande kraftverken Gidböle och Gideå är inte dömda utifrån ett ekologiskt perspektiv, utan mer ur ett estetiskt perspektiv. Det borde vara möjligt att vid behov släppa mer vatten än minimitappningen 2,0 m³/s för att säkerställa den yrkade minimitappningen vid Gideåbacka kraftverk.

Samordnade tappningsbestämmelser för hela Gideälvens vattensystem kommer att omprövas enligt nationell plan för att uppnå MKN god ekologisk potential eller god ekologisk status för hela vattensystemet. Aktuell prövning av minimitappning vid Gideåbacka kraftverk påverkas dock inte, då den avser att utifrån dagens miljökrav bestämma tappningsbestämmelser och fastställa villkor för ett pågående tillståndsmål.

Nämnden anser att det finns tillräckligt med underlag för att redan nu döma enligt moderna miljövillkor. Att skjuta upp ett avgörande kommer att medföra fortsatt negativ påverkan på miljön och djurlivet. Det bör påpekas att mark- och miljödomstolen i en dom den 8 juli 2015 (mål nr M 1612-12) fastslagit en minimitappning om 3 m³/s vintertid och 6 m³/s fr.o.m. 15 maj t.o.m. 30 september för Gammelby kraftverk högre upp i Gideälven, där vattenföringen är betydligt lägre än i Gideåbacka.

Gidekraft hävdar att minimitappningen i Gideåbacka styrs av gällande slutliga villkor för Gidböle och Gideå kraftverk. Nämnden anser att det inte finns något som hindrar Gidekraft att tappa mer vatten än minimitappningen i Gidböle och Gideå för att uppnå minimitappning på nivån MLQ i Gideåbacka.

Gidekraft föreslår en förlängd provotid. Nämnden anser att en förlängd provotid inte är acceptabel då djurlivet skadas under nuvarande provisoriska tappningsbestämmelser. En ökad minimitappning bör fastställas i nuvarande mål, som ska

fastställa slutliga villkor för Gideåbacka kraftverk. Omprövning enligt den nationella planen kan ske även om domstolen fastställt ökad minimitappning. Gidekraft hänvisar till en dom i Mark- och miljööverdomstolen som rör omprövning av villkor för Gammelby kraftverk. Nämnden anser att det för Gideåbacka kraftverk gäller att slutliga villkor ska fastställas, villkor som kan omprövas enligt den nationella planen.

Gidekraft föreslår utredningar vad gäller biotopkartering, effektiva fiskpassager, provtappningar m.m. Nämnden är positivt inställd till fortsatta undersökningar men anser att provisoriska villkor vad gäller minimitappning inte ska gälla och yrkar på en minimitappning i nivå med MLQ (8,76 m³/s) med möjlighet till årstidsanpassning enligt myndigheternas anvisningar.

Nämnden har avstått från att yttra sig i frågan om fisket.

Enskilda sakägare företrädde av advokat N.R.

Vattenhushållning/minimitappning

De enskilda sakägarna anser att en minimitappning motsvarande minst MLQ ska fastställas som slutligt villkor i enlighet med den sakkunniges förslag, aktbil. 249. Minimitappningen ska kunna anpassas enligt länsstyrelsens anvisningar.

Redan år 2015 kommunicerades frågan med sakägarna som anslöt sig till vad som framfördes av utredarna. Detta har inte ändrats. Det är en pågående skada som egentligen borde ha hanterats långt tidigare, men tiden har runnit iväg så snart är det tid för prövning enligt den nationella planen men det påverkar inte frågan i det här målet. Det är en pågående skada som ska åtgärdas snarast genom att en minimitappning om minst MLQ ska beslutas som slutligt villkor.

Angående de ovanförliggande kraftverken är det inte ett skäl mot högre tappning. I Gammelby är villkoren strängare. Bolaget kan styra flödena på ett optimalt sätt eftersom de har samtliga kraftverk. Det är korttidsregleringar även uppströms

Gideåbacka kraftverk. Den nationella planen kommer när den kommer, i avvaktan på den ska slutliga villkor föreskrivas.

Sökanden har motsatt sig en höjning av minimitappning med hänvisning bl.a. till att möjligheterna för tappningen styrs av villkoren för uppströms liggande Gidböle och Gideå kraftverk. Sakägarna anser att detta inte kan utgöra en grund för att fortsätta med de provisoriska tappningarna och erinrar i detta sammanhang om den minimitappning som föreskrivits för Gammelby kraftverk med en liknande situation vad avser tillgång på vatten för tappning.

Sökanden har också motsatt sig en höjning med hänvisning till kommande omprövning till följd av den nationella planen och därvid föreslagit fortsatt utredning. Sakägarna ser fram emot den i framtiden kommande omprövningen av kraftverken i Gideälven och de förbättringar den kan komma att innebära för natur och miljö. De anser det däremot orimligt att de frågor som nu är aktuella ska invänta omprövningen. Det bärande skälet för deras inställning är att de provisoriska tappningsföreskrifterna medför en oacceptabel skada som pågått alltför länge och snarast bör upphöra.

Sökanden har vidare motsatt sig en höjning av minitappningen med hänvisning till lagstiftarens avsikt att omprövningen enligt den nationella planen ska skapa gemensamma bestämmelser för hela vattendrag. Om detta råder ingen tvist men ett bifall till yrkandena om en höjning av minimitappningen står på inget sätt i vägen för denna avsikt. Sett till att MLQ enligt väl grundade erfarenheter anses styra förutsättningarna för livet i vattendrag synes det inte vara osannolikt att det som nu yrkas kan komma att bli bestämmelser som får gälla också efter den kommande omprövningen.

Vad slutligen gäller sökandens erbjudande om högre minitappning vintertid så anser sakägarna den vara otillräcklig för att någon nytta ska uppstå. Den är vidare osäker i så mån att åtagandet bara gäller nuvarande ägare till kraftverket.

Landskapsvård

De har inga yrkanden i dessa avseenden.

Bestånd av sik och nejonöga nedströms

De motsätter sig en förlängd provotid.

Fiskhiss

Den ursprungliga tanken var att det var laxartade fiskar som fiskhissen anlades för då den gamla trappan inte fungerade. Fiskhissfrågan behöver på nytt utredas. Den nationella planen kommer att komma. Oavsett om man ska avvakta den eller inte kommer utredningarna behöva starta omgående. Bolaget kan göra utredningarna inför den nationella planen. Om frågan ska tas upp i det här målet bör den hanteras helt separat från de andra frågorna som är uppe i målet. Utredningsföreskriften bör endast avse bolagets förslag punkten 2.

Fiske

De ansluter sig till utredarnas förslag, aktbil. 249. Åtgärder i första hand och en avgift i andra hand. Avseende beloppet har de inget att tillägga. Beloppet bör räknas upp till dagens penningvärde.

Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening

De uppskjutna frågorna

Sökanden har hävdad att provotidsförordnandet inte har den omfattning som bl.a. myndigheterna liksom Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening (föreningen) gör gällande. Föreningen vidhåller sin inställning.

Av deldom den 27 november 1995, DVA 27/95 i mål VA 8/93 framgår att vattendomstolen förordnat dels att frågan om storleken av minimitappningar, dels frågan om företags inverkan på bestånden av sik och flodnejonöga på nedströmssträckan skulle skjutas upp under en provotid. Med företaget kan inte avses annat än den tillståndsgivna verksamheten enligt domar 1993 och 1995. Därmed är det inverkan av det ombyggda Gideåbacka kraftverk och verksamheten vid detta som

ska avgöras efter provotiden. Frågan om minimitappningarnas omfattning och företagets inverkan på sik och flodnejonöga är således öppen.

Behov av minimitappning och fungerande vandringsvägar

Föreningen med flera har påtalat det faktum att sträckan nedströms Gideåbacka kraftverksdamm är av riksintresse för naturvård. Sträckan är oreglerad och här finns kusharr, havsöring, lax med flera arter. Dessutom finns flodpärlmussla och flodnejonöga.

Slukförmågan vid Gideåbacka kraftverk har kraftigt ökats. Detta medför minskad förekomst av spilltappningar i naturfåran. Det kan knappast ifrågasättas att detta haft påtaglig negativ inverkan på de arter som lever i älven. Korttidsreglering påverkar vattendraget negativt. Den nolltappning, som blir en följd, är förödande för i vattendraget levande arter. Naturfårans potential måste säkerställas genom inrättandet av en fungerande minimitappning. En fungerande minimitappning är ett helt nödvändigt steg för att miljö kvalitetsnormerna för vattenförekomsten ska kunna uppnås.

Minimivattenföringen måste vara anpassad till det vattenflöde som passerar genom kraftverkets turbiner. Utredningen visar, som så ofta, att minimitappningen måste kunna konkurrera med detta flöde för att anlockningen ska fungera. Yrkad minimitappning är även nödvändig för att tillskapa fungerande lek- och uppväxtområden för lax och öring, vilket i sin tur ger bättre förutsättningar för flodpärlmusslan. Den är även nödvändig för att förbättra förhållandena för flodnejonöga och sik.

Av länsstyrelsens yttrande jämte fotografier, framgår hur nu existerande minimitappning påverkar älven. Behovet av en minimitappning enligt yrkanden torde vara uppenbart. Att flödesförändringar sker långsamt är en nödvändighet.

Den fiskhiss, som finns vid anläggningen idag, fungerar inte för flera av de arter som lever i vattendraget. Inte heller finns något skydd vid nedströmsvandring. De minimitappningar, som förekommer för närvarande, sker genom två rör, vilka

redovisas i protokoll med fotografier från domstolens syn på platsen. Dessa rör har ingen funktion såvitt avser vandringsmöjligheter. I denna del hänvisar föreningen till vad som tidigare anförts samt till vad som framgår av inhämtade utredningar, Havs- och vattenmyndighetens och länsstyrelsens yttranden.

Slutligt avgörande eller provotid?

Frågorna i målet är del i en pågående tillståndsprövning där slutliga villkor ska fastställas.

Sökanden hänvisar till Mark- och miljööverdomstolens dom den 28 augusti 2020 i mål nr M 4821-18, där frågan var om omprövning av tillståndet för Gammelby kraftverk i Gideälven. De nya reglerna avseende moderna miljövillkor och den nationella planen avser omprövning av verksamheter. Domslutet grundas på att målet avser omprövning enligt 24 kap. 5 § miljöbalken och utgör en tolkning av övergångsbestämmelserna och en prövning av hur omprövning enligt äldre regler förhåller sig till de nya reglerna. Omprövning avser prövning av en verksamhet, där slutliga villkor fastställts. Detta avgörande saknar således relevans för prövningen i förevarande mål, som är en tillståndsprövning där slutliga villkor ska fastställas.

Av utredningen i målet framgår att det finns höga biologiska värden i berört vattendrag. Gideåbacka kraftverk är det första vandringshindret från havet. Bästa möjliga förutsättningar måste tillskapas för i vattendraget förekommande arter. Utredningen i målet visar entydigt att det nu är nödvändigt att en fungerande minimitappning inrättas. Stor enighet föreligger mellan myndigheter och kommun. Det som yrkas och anförs överensstämmer med det inhämtade sakkunnigutlåtandet. Föreningen har samma inställning.

Föreningen vidhåller därför att slutliga villkor nu bör fastställas. Det framstår som nödvändigt att en fungerande minimitappning kommer till stånd och att åtgärder vidtas för upp- och nedströmsvandring enligt yrkanden.

Sökanden gör gällande att villkoren vid uppströms liggande anläggningar skulle försvåra för sökanden att uppfylla ett villkor om en fungerande minimitappning vid Gideåbacka kraftverk. Föreningen gör gällande att så inte är fallet och ansluter sig till vad länsstyrelsen anfört i denna del. Vidare bör noteras att minimitappningen vid det tidigare omnämnda Gammelby kraftverk fastställts till nivåer i paritet med det som nu yrkas för Gideåbacka.

Landskapsvård/grunddammarna

Föreningen anser, mot bakgrund av den mycket långa tid som gått, att denna fråga borde ha utretts och slutliga villkor kunnat fastställas. Föreningen ansluter sig dock till Havs-och vattenmyndighetens inställning och vad som anförts avseende prövotid och utredningar.

Fiskhiss

Frågan bör provas och avgöras nu. Det här rör sig om en särskild fråga som ska kunna hänskjutas till domstolen och som ska tas inom ramen för det här målet. Målet avser dels uppströmsvandring genom fiskhiss, dels frågan om företagets inverkan på sik och flodnejonöga och i det kan man även lägga skydd för nedströmsvandring. Man skulle kunna föreskriva att bolaget ska inrätta vandringsmöjligheter i enlighet med tillsynsmyndighetens anvisningar. Om det inte går bör frågan hanteras med en mycket kort prövotid – det borde ha funnits ett förslag till åtgärd för länge sedan.

Fiske

I första hand bör det beslutas om åtgärder och i andra hand en avgift. Föreningen har inte några förslag till extraåtgärder. Den föreslagna avgiften bör räknas upp till dagens penningvärde.

MoDo Fritids- och sportfiskeklubb

Modo Fritids- och sportfiskeklubb (klubben) ser mest till de naturvärden som finns kring Gideälvens nedre del, dvs. från Gideåbacka damm till havet. De flöden som nu är fastställda är i minsta laget. Det gäller både sommartid men främst vintertid då

de har konstaterat vid många tillfällen att minimitappningen varit mindre än den stipulerade så fisk har frusit fast i älvfåran trots minimitappningen. Därför anser de att minimitappningen är för låg och bör ökas, kanske 10 m³/s kan vara lämpligt. De är helt på det klara med att det går att samordna med elproduktion och fisklevnad/fiskvandring. Som klubb månar de naturligtvis om fiske av sik, harr, öring och lax men naturligtvis vill de även bevara de andra arter som finns, nejonöga (nättingen) och flodpärlmussla.

Klubben godtar punkt 1 kring biotopkarteringen men anser att karteringen inte ska sluta vid dammen utan fortsätta nedströms förbi E4 och några hundra meter. Punkt 2 kring fiskpassager ska även gälla från E4 och förbi dammen Gideåbacka och uppströms. Kring punkt 3 instämmer de i att det blir en fördjupad flödesundersökning sett över hela året. Punkt 5 är viktig. Bolaget skulle kunna undersöka om det går att bygga en passage förbi för vandringsfisk. Det finns många lösningar. Viss del uppströms från E4 bör avsmalnas för att fisk ska känna ”vattendraget”. Som fiskeklubb anser de att Gideälven åter borde klassas som en laxförande älv som den en gång var. Det finns fortfarande vild lax och öring som de vill bevara.

SAKKUNNIGUTLÅTANDE OCH ÖVRIG REDOVISAD UTREDNING

Sakkunnigutlåtande Fiskeutredningsgruppen den 30 april 2015

Tidigare Fiskeriverket fick genom deldom den 27 november 1995 sakkunniguppdrag från vattendomstolen. Efter Fiskeriverkets upphörande fick Miljöutredningar och fiske, Länsstyrelsen Västernorrland (beslut i aktbil. 237) förordnande att slutredovisa sakkunniguppdraget. Fiskeutredningsgruppen, enheten för Miljöutredningar och fiske, avgav ett sakkunnigutlåtande den 30 april 2015 (aktbil. 249) enligt vad som framgår nedan.

Skyddsåtgärder för anlockning och vandring i naturfåran samt minskade negativa effekter av korttidsregleringen på bestånden av bl.a. sik och flodnejonöga

Resultatet från sakkunnigutredningen visar att de provisoriska minimitappningsbestämmelserna är otillfredsställande för fisk och akvatisk miljö i Gideälven på sträckan Gideåbacka kraftverksdamm–havet ur flera aspekter.

För att säkerställa naturfårans potential som vandringsväg krävs åtgärder som minskar dominansen av flödet från kraftverket. Återkommande klunkning där kraftverket stängs av under kortare perioder samtidigt som tillrinningen släpps genom naturfåran kan vara ett sätt att säkerställa detta. Miljöutredningar och fiske bedömer dock att nuvarande minimitappningsbestämmelser i kombination med klunkning inte är tillräckligt för att naturfåran ska uppnå god ekologisk potential. För att ta vara på naturfårans förutsättningar som vandringsstråk, lek- och uppväxtområde för såväl havsvandrande som mer stationära fiskarter samt flodpärlmussla borde minimitappningen höjas. Åtgärden att släppa en högre minimitappning till naturfåran skulle ge både bättre och mer stabila förutsättningar för fiskens uppsteg i naturfåran och dessutom ge positiva effekter på möjligheten att uppnå miljö-kvalitetsnormerna för berörda vattenförekomster.

I nedströmsområdet till kraftverket medför dagens minimitappningsnivåer i kombination med korttidsregleringen att älvens potential som lek- och uppväxtområde för bland annat sik och flodnejonöga reduceras. Flodpärlmusslan påverkas negativt av återkommande torrläggning och flödesreducering. För att bidra till att miljö-kvalitetsnormerna kan uppfyllas och att förutsättningarna för såväl stationära som vandrande fiskarter inklusive flodpärlmussla är långsiktigt säkerställda föreslår Miljöutredningar och fiske följande:

- En minimitappning motsvarande MLQ ska alltid släppas till naturfåran. Minimitappningen ska kunna årstidsanpassas enligt tillsynsmyndighetens anvisningar.
- Vattenståndets sänkings- och höjningshastighet nedströms Gideåbacka kraftverksutlopp får såvitt på vad kraftverkets drift beror maximalt uppgå till 15 cm/timme.

Fiskeavgift

Trots föreslagna skyddsåtgärder bedöms skada på fiskbestånd komma att kvarstå så länge kraftverket är i drift. Som kompensation för detta föreslås en årlig fiskeavgift utgå.

- En årlig fiskeavgift om 50 000 kr enligt 6 kap 5§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (1998:812) föreslås utgå. Fiskeavgiften ska kunna användas till fiskevårdande åtgärder i Gideälven på den sträcka som påverkas av Gideåbacka kraftverk.

Kontrollprogram

Ett kontrollprogram ska upprättas av sökanden och godkännas av tillsynsmyndigheten. Kontrollprogrammet ska inkludera:

- Flödes- och nivåmätning avseende flöden i naturfåran och nivåer i älven nedströms kraftverket.
- Årlig dokumentation av vandringsvägens drift och funktion vid Gideåbacka damm.
- Kvalitetskontroll och uppföljning av fiskutsättningarna.

Övriga frågor

Miljöutredningar och fiske vill uppmärksamma att konnektiviteten vid Gideåbacka kraftverk inte uppfyller de kriterier som krävs för säker upp- och nedströmsvandring. Vandringsmöjligheter för ål och flodnejonöga har upphört genom utbyte av fisktrappa till hiss. Vidare saknas skadeförebyggande åtgärder för att säkerställa nedströmsvandring för fisk. Mot denna bakgrund föreslår Miljöutredningar och fiske att:

- Vandringsmöjligheter förbi Gideåbacka damm säkerställs för ål och flodnejonöga.
- Ett intagsgaller med en gallervidd om högst 18 mm i kombination med avledningsanordning till naturfåran installeras vid Gideåbacka damm.
- Kvalitetskontroll och uppföljning av fiskutsättningarna.

Vidare bifogades en redovisning av sakkunnigutredningen (aktbil. 250) med följande sammanfattning.

År 1995, genom deldom den 27 november 1995, gavs tillstånd till installation och idrifttagande av det om- och tillbyggda Gideåbacka kraftverk, vilket innebar en ökad slukförmåga, från tidigare maximala 32 m³/s till 50 m³/s, samt tillstånd att bedriva korttidsreglering under tiden 15 september–15 april. Vidare bestämdes att minimitappningen till naturfåran (torrfåran) under en provotid skulle vara 2 m³/s mellan 15 maj–30 september och övrig tid 0,5 m³/s.

Under en provotid sattes att utreda hur anlockningen av vandringsfisk till naturfåran fungerar vid de provisoriska minimitappningsnivåerna samt vilken inverkan korttidsregleringen har på berörda fiskbestånd, främst sik och flodnejonöga. I utredningsarbetet har tillgång getts till sökandens fiskregistreringar vid fiskvandringens anordningen vid Gideåbacka damm. Vattenföringsdata från driften av kraftverket har inhämtats från sökanden omfattande perioden 1998–2014. Egna studier har genomförts främst med hjälp av telemetri (1994, 1995, 1997 samt 2003 och 2004), elfiskeundersökningar (olika år under perioden 1991–2014), provtagning på lekbeståndet av sik (2001–2014) och fångstförsök på flodnejonöga (2003–2014). I övrigt har loggboksstatistik från åren 1999–2014 inhämtats från Havs- och vattenmyndigheten och sportfiskestatistik från älven (1999–2014, Modo sportfiskeklubb).

Anlockning och vandring i naturfåran

Frågeställningen enligt provotidsuppdraget från 1995 är huruvida minimitappningsbestämmelsen fungerar för anlockning och vandring av fisk i naturfåran.

Lek- och födosöksvandringar upp i naturfåran för bl.a. lax och havsöring gynnas av flöden utöver provisorisk minimitappning s.k. spill. Förekomsten av dessa extraflöden har minskat sedan tillkomsten av nya Gideåbacka kraftverk och den utökade slukförmåga från 32 m³/s till 50 m³/s. Minimiflödet genom Gideälvens naturfåra utgör idag som mest 3,8 % av det totala flödet i älven vid maximal kraftverksdrift

(dvs. 2 av 52). Tidigare förhållande var 11,1 % (4 av 36), om än under en kortare period.

Resultaten från telemetristudierna visar att laxens och havsöringens uppsteg i naturfåran och sedermera hissen i hög grad är beroende av spillvatten utöver minimitappningsnivån om 2 m³/s. Merparten av fisken i telemetristudien från år 2004 vandrade upp i naturfåran vid flöden från 7 m³/s eller mer och när naturfårans flöde utgör 13 % eller mer av älvens totala flöde. Periodvisa ökningar av naturfårans flödesandel i förhållande till det totala flödet är således centralt för uppsteget. Med enbart dagens minimitappning om 2 m³/s hittar fisk upp under perioder då drivvattenföringen genom kraftverk är lägre än ca 10 m³/s. Naturfårans andel av älvens totala flöde är under dessa omständigheter 17 %.

För att säkerställa naturfårans potential som vandringsväg krävs åtgärder som minskar kraftverksflödets dominans. Återkommande klunkning där vattenkraftverket stängs av under kortare perioder samtidigt som tillrinningen släpps genom naturfåran kan vara ett sätt att säkerställa detta.

Sedan Gideåbacka kraftverk fick sitt idrifttagningstillstånd år 1995, har bl.a. miljöbalken och vattendirektivet tillkommit (år 1999 respektive 2000). Enligt vattenförvaltningsförordningen (2004:660) ska kvalitetskraven för ytvatten fastställas så att tillståndet i vattenförekomster inte försämras och så att alla vattenförekomster senast 22 december 2015 uppnår god ytvattenstatus. För kraftigt modifierade vatten (KMV) ska god ekologisk potential uppnås senast år 2027. Naturfåran har idag, enligt preliminär statusklassning, en otillfredsställande ekologisk potential (VISS). Miljöutredningar och fiske:s bedömning är att nuvarande minimitappningsbestämmelser i kombination med klunkning inte räcker för naturfåran ska uppnå god ekologisk potential. För att ta vara på naturfårans förutsättningar som vandringsstråk, lek- och uppväxtområde för såväl havsvandrande fiskarter (lax, havsöring och flodnejonöga) som mer lokala (lake, stensimpa m.fl.) samt flodpärlmussla bör minimitappningsflödet höjas året om.

Nuvarande provisoriska minimitappning medför att stora delar av naturfåran är torrlagd. Värdet av en ökad minimitappning i naturfåran året om skulle vara att större arealer blev tillgängliga för lek- och uppväxt samt att akvatiska organismer lättare skulle kunna förflytta sig och nyttja hela naturfåran året om. All fisk vandrar, längre eller kortare sträckor, främst vid lekperiod eller under födosök. Även vintertid förekommer omflyttningar (Havs- och vattenmyndigheten 2013:11).

Det finns ett direkt samband mellan ökad tappning via naturfåran och en förbättrad livsmiljö för fisk och akvatiska organismer. Ett sätt att belysa hur stora delar av naturfåran som skulle kunna återskapas vid en ökad vattenföring är att utgå från den maximalt tillgängliga arealen som skulle råda om allt vatten gick via naturfåran (MQ = 39,4), dvs. om inget kraftverk fanns på platsen. Idag går som lägst 0,5 m³/s vilket motsvarar 1,3 % av den maximala potentialen medan om MLQ (8,76) skulle råda i naturfåran skulle 22,2 % av den maximala potentialen kunna uppnås (SMHI:s Vattenwebb 2015, naturliga flöden).

En årstidsanpassad minimitappning utifrån nivån på MLQ bedöms således vara nödvändig för att aktuell vattenförekomst ska fungera som vandringsstråk och uppväxtbiotop samt för att uppnå god ekologisk potential.

Korttidsreglerat område

Nolltappningar förekommer i varierande omfattning mellan år. Vattenrika år såsom tex 2010, 2012 och 2013 sker nolltappningen i en mer begränsad omfattning. Torra år uppgår omfattningen i nolltappning sammanlagt till flera dygn som exempelvis år 2009 med 47 dygn fördelat över månaderna januari–april, juli, september–oktober.

I samband med nolltappning genom kraftverk är rådande flöde i älven nedströms kraftverket den på provotid gällande minimitappning som släpps till naturfåran nedströms Gideåbacka damm. Med de provisoriska bestämmelserna är detta vattenflöde 2 m³/s fram till september och därefter 0,5 m³/s from oktober till 30 april (därefter 2 m³/s igen).

Vid dessa minimiflöden påverkas områden med höga akvatiska värden av flödesreducering och torrläggning. Av flödesdata från år 2014 framkommer att nolltappningstillfällena varit som mest frekventa under december följt av oktober. Varaktigheten i nolltappningarna har vanligtvis varit 1–3 h, följt av 7–9 h och därefter 4–6 h. Nolltappning uppemot 66 h har förekommit.

Hastigheten med vilken vattenståndet sänks och höjs medför idag att juvenila stadier av fisk inte hinner förflytta sig från ogynnsamma och torrlagda områden med utslagning som påföljd. För mer fastsittande organismer riskeras total utslagning.

Rekommendationerna från Havs- och vattenmyndigheten för kvarvarande bestånd av flodnejonöga är att det är fortsatt viktigt att säkerställa tillgången på lek- och uppväxtarealer. För att vända den under provotiden nedåtgående trenden i fångstmängder föreslår Miljöutredningar och fiske att vandringsmöjligheter i någon form etableras så att flodnejonöga får tillgång till lek- och uppväxtområden uppströms Gideåbacka damm. Vidare för att säkerställa lek- och uppväxtområden nedströms dammen bör naturfåran och älvsträckan nedströms kraftverket förses med en ökad minimivattenföring.

Avseende inverkan på sik går det inte att bortse från att såväl den vuxna sikens lek som dess efterföljande romutveckling påverkas av de faktiska förhållandena ute i älven. Det är exempelvis inte utrett på vilket sätt lekbeteendet hos den älvlekande siken påverkas av perioder med helt stillastående vatten. Vidare kan man också anta att år då nolltappningen nyttjats fullt ut är risken för infrysning av lagd rom stor, vilket rimligtvis får konsekvenser för sikbeståndets numerär.

Kompensationsåtgärder avseende inverkan på sikbestånden bedöms i första hand utgöras av ett ökat minimivattenflöde i älven.

Genom att flodpärlmusslan är fridlyst får den inte dödas. Detta riskerar att ske vid nuvarande vattenhushållningsbestämmelser. Enligt 14 § artskyddsförordningen kan

dispens från förbud från fridlysning ges i vissa fall. En dispens kan dock endast ges om det inte finns någon annan lämplig lösning. Sådan lämplig lösning bedömer miljöutredningar och fiske vara att en ständig minimitappning tillförs som säkerställer områden där musslan återfinns. Detta är även i linje med vad som föreslås i åtgärdsprogrammet för bevarande av flodpärlmussla (Naturvårdsverket 2005). För att åstadkomma detta krävs att vattenhushållningsbestämmelserna fastställs till en nivå som bidrar till att älven bibehåller förutsättningar för flodpärlmussla och naturligt reproducerande bestånd av öring (och lax).

De förslag som därefter anges i provotidsutredningens sammanfattning överensstämmer med de förslag som redovisats i utlåtandet ovan.

Utlåtandet och utredningen (aktbil. 249 och 250) kungjordes med svarstid senast i juni 2015.

Inkomna utredningar och utlåtanden efter kungörelse av sakkunnigutlåtande/-redovisning m.m. från april 2015

Gidekraft, som anförde att sakkunnigutlåtande inte begränsats till det uppdrag som Vattendomstolen föreskrev år 1995, inkom med yttrande den 23 oktober 2015.

Bolaget hade låtit EKOM AB granska sakkunnigutlåtandet och provotidsutredningen. Av granskningsrapporten (aktbil. 268) framgår att EKOM AB ansåg att vissa frågeställningar som Fiskeutredningsgruppen tagit upp gick utöver provotidsfrågeställningarna.

Fiskeutredningsgruppen tillbakavisade kritiken och bemötte invändningarna i nytt utlåtande den 15 april 2016 (aktbil. 292), varvid frågan om vandringsmöjligheter för flodnejonöga och ål hänsköts till domstolen för avgörande. Motparterna yttrade sig.

I maj 2016 (aktbil. 301) förelades bolaget att yttra sig över vad parterna anförde samt det kompletterande sakkunnigutlåtandet.

Gidekraft informerade då mark- och miljödomstolen, i yttrande den 25 augusti 2016 (aktbil. 303), om att bolaget påbörjat ett omfattande utredningsarbete avseende behov av miljöförbättrande åtgärder i hela Gideälven. Gidekraft redovisade vidare (aktbil. 304) en projektbeskrivning för det fortsatta arbetet och meddelade även att

bolaget haft underhandskontakter med domstolens sakkunniga. Bolaget angav att det gärna såg att mark- och miljödomstolen förordnade den sakkunniga att ta del av och följa Gidekrafts utredningsarbete avseende i första hand utredningar beträffande Gideåbacka kraftverk (aktbil. 305).

Efter att mark- och miljödomstolen den 22 november 2016 (aktbil. 306) begärt att Fiskeutredningsgruppen skulle inge skriftligt utlåtande till domstolen i fråga om vilka utredningar som sökanden behöver genomföra för att domstolen ska kunna ta ställning till kvarvarande frågor i målet, inkom utlåtande från gruppen den 1 december 2016 (aktbil. 307).

I föreläggande den 27 april 2017 (aktbil. 310) anmodades Gidekraft att inkomma med redovisning av det pågående utredningsarbetet samt att utveckla grunderna för inställningen att det skulle vara orimligt att fastställa en minimitappning vid Gideåbacka kraftverk motsvarande minst MLQ.

Den 5 juli 2017 inkom bolaget med yttrande samt ett antal utredningar rörande effekter av korttidsreglering, miljökartläggning, fiskvandring och provtappning i spillfåran (aktbil. 311). Därefter inkom bolaget den 23 oktober 2017 med kompletterande utredning i form av analys av flöden m.m. (aktbil. 316).

I utredningen om effekter av korttidsreglering vid Gideåbacka kraftverk (aktbil. 311, bilaga A) sammanfattas resultaten enligt det följande.

Korttidsregleringen i Gideälven är tillåtlig mellan 15 september och 15 april. Under perioden fram till 1 oktober är minimitappningen i spillfåran 2,0 m³/s och därefter 0,5 m³/s. Regleringen sker i huvudsak genom att aggregaten står stilla nattetid och körs för fullt under dagtid.

När aggregaten stoppas vid den lägre minimitappningen sker en flödesreducering med ca 99 % i området nedströms kraftverksutloppet vid Gideåbacka. Sänkings- och höjningshastigheten är ca 60–70 cm/timme, vilken kan jämföras med de 13–15 cm/timme som finns redovisat i HaV:s remissversion av Vägledningen för KMV-anläggningar (HaV 2014).

Reduceringen av flödet ger stora förändringar avseende djup, vattenhastighet och vattenbegjuten bredd och området får i vissa delar torrläggning eller i princip stillastående vattenområden. Av den funktionella arealen för uppväxt av lax- och havsöringsungar sker en betydande försämring för i storleksordningen 2 000–2 500 m² av dessa. Vid avstängning fastnar även en del fisk i framförallt stenarmen (transekt 3) som avgränsar den högra fåran. Återfunna döda fiskar indikerar en viss dödlighet i området för lax- och öringungar samt sik under lekperioden.

För det huvudsakliga området med flodpärlmusslor i den högra grenen reduceras strömhastigheten till i princip noll men ett visst vattendjup kvarstår och bredden i den fåran reduceras i huvudsak längs den vänstra sidan. Beståndet är inventerat av länsstyrelsen under åren 1996, 2006 och 2014 och enligt länsstyrelsens inventering år 2014 är beståndet fortsatt reproducerande. Detta indikerar att musslorna klarar av de flödesförändringar som uppstår vid regleringen samt att det fortsatt finns en tillräcklig förekomst av lax/öringungar i området för en fungerande föryring.

Fiskeutredningsgruppen har därefter yttrat sig över aktbil. 311 och 316, dvs. bolagets yttrande och utredningar. Ytrandet inkom den 6 november 2017 (aktbil. 326).

Sammanfattning yttranden av den sakkunnige (aktbil. 292, 307 och 326)

Inriktning och omfattning av sakkunnigutredningen följer av deldomen den 27 november 1995 och har årligen stämts av med sökanden.

Avseende sökandens nu efterfrågade tappningsförsök, motsatte sig sökanden dåvarande Fiskeriverkets planer på ytterligare telemetristudier inkluderande tappningsförsök i dammen (Fiskeriverkets minnesteckningar 2005-03-07). MLQ är utifrån vedertagna forskningsresultat och Havs- och vattenmyndighetens vägledning (Havs- och vattenmyndigheten, HaV, 2014 och 2015) den lägsta nivå som bör tillförsäkras älvfåran i samband med vattenkraftutnyttjande för att uppnå ”god ekologisk status”. Detta är också en nivå som förordas i författningskommentaren till miljöbalken (prop. 1997/98:45). Med fungerande fiskvandringssväg anses numera möjligheter till förflyttning såväl upp- som nedströms förbi ett vandringshinder (HaV 2013). Idag saknas säker nedströmsvandring vid Gideåbacka kraftverk bl.a. för naturproducerad smolt. Dåvarande Fiskeriverket har även kunnat påvisa att stor fisk (lax och öring 55–75 cm) följer med intagsvattnet mot turbinerna. Sökandens kritik saknar i stora delar grund. Den sammantagna bedömningen och de åtgärdsförslag som föreslagits i sakkunnigutlåtandet vidhålls.

Frågeställningen avseende uteblivna vandringsmöjligheter för flodnejonöga och ål, sedan fisktrappan ersattes med fiskhiss, är inte ny i målet. Dåvarande Fiskeriverket har underhand till sökanden påtalat detta. Konstruktion och funktion av fiskhissen regleras i aktuell deldom den 27 november 1995, i vilken det anges att om tvist skulle uppkomma om fiskhissens utformning får frågan hänskjutas till vatten-

domstolen för avgörande. Den sakkunnige hänskjuter frågan avseende vandringsmöjligheter för flodnejonöga och ål till mark- och miljödomstolen för avgörande.

Fiskeutredningsgruppen ser positivt på sökandens avsikt att ta fram ett underlag i målet avseende åtgärder/åtgärdsplan för kraftigt modifierade vattenförekomster i Gideälven inkluderat de i anslutning till Gideåbacka kraftverk. Detta arbete bör för Gideåbackas del särskilt fokusera på de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna konnektivitet och morfologiskt tillstånd. Detta eftersom fiskeutredningsgruppen anser att underlag avseende hydrologi redan har tagits fram i sakkunnigutredningen. Utredningens åtgärdsförslag om en högre minimitappning motsvarande MLQ samt mjuka flödesövergångar bör medföra avsevärt förbättrade möjligheter att uppnå miljökvalitetsnormen avseende hydrologi. Sökanden bör i sitt utredningsarbete utreda vilka åtgärder som behövs för att följa kraven på icke försämring och uppnåelsen av miljökvalitetsnormen inom utsatt tid.

Fiskeutredningsgruppen vill påtala behovet av att utreda nivån på MLQ respektive basflödet vid kraftverket, då det underhand förekommit olika uppgifter kring detta, bl.a. i VISS. I sakkunnigutredningen konstateras även att vandringsmöjligheterna för ål och flodnejonöga försvunnit sedan hissen ersatte dåvarande fisktrappa. Vidare fungerar nuvarande hiss storleksselektivt samt medför att fisk blir instängd i hisschaktet bakom hissanordningen. Vägledning från HaV är tydlig med att fiskvandring/konnektivitet numera innebär säker såväl upp- som nedströmsvandring. Teknik som medger detta finns idag.

Fiskeutredningsgruppen finner att sökanden på ett konstruktivt sätt bidragit med underlag för beaktande av miljökvalitetsnormerna i Gideälvens vattenförekomster inklusive Gideåbacka kraftverk. Däremot är fiskeutredningsgruppen inte enig med sökandens slutsatser avseende nivån för den minsta vattenföring som ska säkerställa naturfårans funktion för fiskvandring och ligga till grund för funktionella livsmiljöer på berörda sträckor av älven. Sökandens förslag på en permanent minimitappningsnivå om 2 m³/s sommartid och 1,5 m³/s vintertid ligger långt under värdet på MLQ (9,26 m³/s) och bedöms vare sig tillgodose icke försämringskravet eller säkerställa uppnåelsen av de mål vattendirektivet har satt upp för berörda vattenförekomster vid Gideåbacka kraftverk. Fiskeutredningsgruppen anser vidare att sökanden grundar sina slutsatser på felaktigt underlag avseende VIX-värden i delvis torrlagda naturfårar och beräkningar av vattentäckt areal.

Vattenmyndigheternas pågående arbete med precisering av åtgärder i KMV-vatten förväntas vara färdigställt i december 2018. Fiskeutredningsgruppen bedömer att resultatet från detta arbete kommer att inverka på de krav som kan ställas på sökanden. Här inbegrips såväl nivån på minimitappning, som krav på övriga hänsynstaganden avseende konnektivitet, morfologi etc. Fiskeutredningsgruppen vill dock understryka att hittills genomförda sakkunnigutredningar i målet påvisar ett angeläget behov av ändrade vattenhushållningsbestämmelser med ökade flöden för att säkerställa livskraften hos fiskbestånd och övrig biologi i de aktuella vattenförekomsterna. Även med tillämpning av nu gällande bestämmelser och vägledningar kan en sådan förbättring åstadkommas. Det skulle också bidra till ett bättre uppfyllande av miljökvalitetsnormen.

Fiskeutredningsgruppen föreslår således att villkor fastställs om en årstidsanpassad minimivattenföring motsvarande MLQ som släpps till naturfåran från dammen och att korttidsreglering ska bedrivas med mjuka övergångar enligt riktlinjer från HaV 2015:26. Bakomliggande bedömningar framgår av fiskeutredningsgruppens utlåtande den 30 april 2015. I det fall mark- och miljödomstolen anser att vattenmyndigheternas arbete bör inväntas innan slutlig dom fastställs föreslås ovannämnda minimitappningsnivåer fungera som provisoriska inom ramen för pågående prövotidsmål.

Fiskeutredningsgruppen har i det nämnda utlåtandet redogjort för behovet av fungerande fiskvandringssmöggheter i såväl upp- som nedströms riktning förbi Gideåbacka regleringsdamm, inkluderande ål och flodnejonöga, samt biotopvård på sträckor som berörs av Gideåbacka kraftverk.

Nedan följer synpunkter på delar av underlaget där fiskeutredningsgruppen i väsentlig del är av annan uppfattning än sökanden.

Minimitappning

Den nivå på minimitappning sökanden förordar, dvs 2 m³/s sommartid och 1,5 m³/s vintertid, ligger långt under nivån för MLQ och riskerar att utarma fisk och flodpärlmusselbestånd i Gideälvens nedersta del. Föreslagna flödesnivåer förmår inte utgöra en tillräcklig grund för säkerställandet av funktionella habitat i älven. Bedömningar återfinns i fiskeutredningsgruppens nämnda utlåtande. Vidare utgår sökandens bedömning från felaktiga grunder avseende nyttjandet av VIX-värden och bedömning av fiskstatus samt beräkningar av täckningsgrad.

Täckningsgrad och habitatkvalitéer

De beräkningar som görs av sökanden avseende täckningsgrad vid olika provtappningsnivåer relateras till den täckningsgrad som erhålls när 10 m³/s rinner i naturfåran (strax över MLQ-nivån vid Gideåbacka kraftverk). Täckningsgraden vid 10 m³/s varierar i sin tur beroende på var i naturfåran mätningen görs, från ca 65 % vid transekt 6 upp till 90 % vid transekt 3 (Stickler Consulting, 2017). När sökanden genom sin konsult uppger en 80 %-ig täckningsgrad vid flöden om 2 m³/s är det således 80 % av den täckningsgrad som råder vid 10 m³/s. Detta förfaringsätt anser fiskeutredningsgruppen vara felaktigt. För en mer korrekt beräkning bör provtappningsnivåerna och deras täckningsgrad relateras till den täckningsgrad som råder vid medelflöde (MQ) vilket är ca 40 m³/s i aktuell del av älven.

I tillägg till vattnets täckningsgrad är det också viktigt att beakta kvalitén i det vattentäckta området avseende tillräckliga djup, vattenhastigheter och tillgängliga substrattyper för en variation av fiskarter, åldersklasser och storlekar. Sökanden genom sin konsult drar slutsatser utifrån genomförda provtappningar att habitatet försämras när flödet ökar till 6 m³/s och mer. Detta med utgångspunkt från förekomsten av flödeshastigheter optimala för årsungar av lax. Fiskeutredningsgruppen delar inte bedömningen att flöden över 6 m³/s skulle försämra förutsättningarna för fisk. En återgång mot en mer naturlig flödessituation, som MLQ skulle innebära,

leder till ett större och mer varierat habitat och således förbättrade förutsättningar för samtliga förekommande storlekar på fisk. Väl fungerande bestånd av lax och öring är dessutom centrala för förekomsten av flodpärlmusslan. I de transekt-mätningar som gjorts i området nedströms kraftverksutloppet saknas beräkningar av täckningsgrad. Uppmätta vattenbredder vid transekt nr 4 indikerar dock att vid 2 m³/s är täckningsgraden förmodligen lägre än 25 %. Studien skulle förbättras med inmätning av fler provtappningsnivåer och att täckningsgrad per transekt och provtappningsnivå räknades fram.

I en bildserie återfinns fiskeutredningsgruppens dokumentation av området där lokalen för flodpärlmussla återfinns. Initialt finns en bild tagen i samband med 2014 års inventering av flodpärlmusselbeståndet. Utifrån uppgifter från sökanden gick i medeltal ca 26 m³/s i älven inkluderat de 2 m³/s som utgör minimitappningen från damm. Efterföljande bilder är tagna i samma område den 18 september 2014, en period då nuvarande provisoriska sommartappning om 2 m³/s råder (t.o.m. sista september) och perioden för korttidsreglering är inledd (fr.o.m. 15 september), dvs. tillåten 0-tappning genom kraftverk. Dessa bilder ger en visuell uppfattning om hur situationen i älven blir om flödet sommartid permanentas till 2 m³/s. För vinterperioden föreslår sökanden en ytterligare lägre nivå (1,5 m³/s).

VIX-värden och status i naturfåror

Sökanden genom sin konsult menar att ingen signifikant förbättring inom ramen för god ekologisk potential skulle erhållas vid ett ökat minimiflöde än vad som idag föreligger. Slutsatsen bygger på de VIX-värden som anger status på fisk i aktuellt vatten och som erhålls från svenskt elfiskeregister. Som fiskeutredningsgruppen tidigare påtalat (utlåtandet den 30 april 2015) riskerar man att överskatta statusen för den i statusbedömningen ingående parametern fisk genom att använda oviktat VIX-värde. I senaste uppdateringen av HaV:s metodmanual för vadningselfiske, version 1:8, daterad 2017-04-25, framkommer hur VIX-värden ska hanteras vid analys av fiskstatus i naturfåror med reducerad vattenförlust. Följer man dessa riktlinjer blir den framräknade statusen för fisk otillfredsställande i naturfåran nedströms Gideåbacka damm. Fiskeutredningsgruppens slutsats är att dagens status avseende fisk är sämre än god och att den åtgärd som förväntas ha en signifikant betydelse för såväl fisk som bottenfauna inkluderat flodpärlmusslan är en högre minimitappningsnivå än den nuvarande.

Synpunkter i övrigt

Fiskeutredningsgruppen anser att hittills framtagna underlag och genomförda utredningar visar på ett uppenbart behov av miljöanpassade flöden på älvsträckan från Gideåbacka damm och nedströms. Minimitappningen bör ställas i relation till att Gideåbacka kraftverk idag avleder huvuddelen (50 m³/s) av älvens vattenförlust. Behovet av att nu fastställa villkor omfattande årsidsanpassad minimitappning motsvarande MLQ på sträckan från Gideåbacka damm och nedströms är därmed väl motiverat. Vidare ska korttidsreglering bedrivas med mjuka övergångar enligt riktlinjer från HaV 2015:26. Åtgärderna förväntas ge en signifikant förbättring för fisk och den till vattenmiljön knutna floran och faunan. I det fall mark- och miljödomstolen anser att vattenmyndigheternas arbete bör inväntas förordas att

motsvarande minimitappningsvillkor istället bestäms som provisoriska inom ramen för pågående prövotidsmål.

I sammanhanget får även hänvisas till den år 2015 beslutade minimitappningen i Gammelby kraftverk, Gideälven, om 3 m³/s vintertid och 6 m³/s sommartid (MÖD mål nr 7283–15, dom den 28 december 2015). I Stennäs kraftverk finns fastställda villkor om minimitappning om 4,5 m³/s sommartid och 2,6 m³/s vintertid (Umeå tingsrätt, vattendomstolen, dom den 12 april 1989 i mål VA 6/83). Vidare är Statkraft ägare till samtliga kraftverk och dammar i Gideälvens huvudfåra från Stennäs ned till Gideåbacka och råder därmed över kraftverkens drift och vattenreglering.

Vattenmyndighetens åtgärdsplan för Gideälvens avrinningsområde (aktbil. 347)

Kammarkollegiet har i mars 2019 gett in den av Vattenmyndigheten framtagna åtgärdsplanen för Gideälvens avrinningsområde. I åtgärdsplanen anges bl.a. följande.

Naturmiljön i Gideälven påverkas negativt av vattenkraften i följande avseenden:

- Konnektivitet – vandringshinder upp- och nedströms för fisk och andra vattenlevande organismer.
- Hydrologi – ändrade flödesmönster i form av nolltappning, korttidsreglering, omvänd vattenförling, torrfåror samt ändrade vattennivåer.
- Morfologi – kanalisering, muddring, oönskad sedimentation, erosion, avstängda sidofåror, försämrade strandzon och svämplan.
- Fysikaliska/kemiska faktorer – gasövermättnad, grumling, föroreningar, bottenfrysning.

Vattenmyndigheten har gjort följande bedömning av förhållandena i Gideälven:

1. Åtgärder för att uppnå god ekologisk potential i samtliga berörda anläggningar och vattenförekomster skulle medföra en betydande negativ påverkan på energisystemet. De bedöms därför inte möjliga eller rimliga att genomföra. Vattenmyndigheten har därför bedömt att det finns skäl att avstå från att genomföra miljöförbättrande åtgärder i ett flertal anläggningar. Det innebär att det finns behov av och förutsättningar för att besluta om undantag i form av mindre stränga krav för berörda vattenförekomster. Resultatet av dessa avvägningar och bedömningar har gjorts för berörda anläggningar i avrinningsområdet och framgår av tabell 4 i avsnitt 6 i åtgärdsplanen.
2. För de anläggningar som anges i tabell 1 bedöms det finnas både miljömässiga behov av och förutsättningar för att genomföra produktionspåverkande åtgärder utan att det innebär en betydande negativ påverkan på energisystemet. Nyttan från miljösynpunkt med de föreslagna åtgärderna bedöms motivera den påverkan på energisystemet som dessa åtgärder innebär.

3. För samtliga anläggningar i Gideälvens avrinningsområde som ligger till grund för utpekande av KMV bedöms det vidare möjligt och rimligt att genomföra sådana miljöförbättrande åtgärder som har en betydande ekologisk nytta men som inte får en betydande påverkan på energisystemet. Dessa åtgärder ingår därför i underlaget för miljökvalitetsnormerna, även om det är beslutat om ett mindre strängt krav. Vilka sådana åtgärder som har bedömts nödvändiga att genomföra vid respektive anläggning eller vattenförekomst för att uppnå miljökvalitetsnormerna framgår av VISS.

Tabell 1. Anläggningar där produktionspåverkande åtgärder ligger till grund för miljökvalitetsnormerna, markerade med (X).

Anläggning	Uppströms passage	Nedströms passage	Ökat flöde i naturfåra	Kontinuerligt flöde genom turbin
Gidböle	X	X	X	-
Gideå	X	X	X	-
Gideåbacka	X	X	X	-

Resultatet av Vattenmyndighetens avvägning av åtgärder för Gideälvens KMV-relaterade anläggningar kan sammanfattas med att åtgärder krävs för att förbättra konnektivitet och flöden för anläggningarna i Gideälven upp till Björna.

Aktuella åtgärder för Gideälvens KMV är väl fungerade fisk/faunapassage för upp och nedströmsvandring vid de nedersta kraftverken (Gideåbacka, Gidböle och Gideå). Idag återfinns en fiskhiss vid Gideåbacka intagsdamm som fungerar för större individer av lax och havsöring. Minimitappning till respektive naturfåra dimensioneras utifrån medellågvattenföring, utrivning av grunddammar och biotopvård på naturfårorna samt passagemöjligheter vid gammal bruksdamm på Gideå naturfåra, mjuka övergångar i samband med flödesförändringar genom kraftverken och vid spilltillfällen.

DOMSKÄL

Tillämpliga bestämmelser

Det aktuella målet om tillstånd till Gideåbacka kraftverk inleddes år 1993 och således före miljöbalkens ikraftträdande. Bedömningen av de kvarstående frågorna i målet ska enligt 6 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken ske utifrån bestämmelserna i vattenlagen (1983:291). Därutöver ska miljöbalkens bestämmelser om miljökvalitetsnormer tillämpas, liksom miljöbalkens förfaranderegler, se 6 § lag (1998:811) om införande av miljöbalken. I domstolens prövning ingår således bl.a. att väga behovet av minimitappning mot kostnaden för åtgärden i enlighet med vad som stadgas i 3 kap. 7 och 11 §§ vattenlagen.

Återstående frågor att pröva i målet

De frågor som återstår att pröva i målet är frågor rörande:

- 1) vattenhushållning och landskapsvård (grunddammarna)
- 2) företagets inverkan på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan
- 3) hänskjuten fråga rörande fiskhiss
- 4) företagets inverkan på enskilt fiske inom dämningssområdet, med undantag för frågan om ersättning för skador i form av försvårat fiske p.g.a. ändrade isförhållanden

Några andra frågor än de ovan angivna kan med beaktande av tillståndsbeslutets rättskraft inte bli föremål för mark- och miljödomstolens prövning inom ramen för aktuellt mål.

Kommande omprövning enligt nationella planen

I januari 2019 trädde nya regler i kraft gällande vattenverksamheter för produktion av vattenkraftsel. Det nya prövningssystemet innefattar nya regler i miljöbalken, bl.a. stadgas numera i 11 kap. 27 § miljöbalken att den som bedriver tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska se till att verksamheten har moderna villkor.

Med moderna villkor avses att tillståndets villkor har bestämts enligt miljöbalken. En verksamhet får dock fortsätta att bedrivas till dess en sådan prövning är klar om verksamhetsutövaren har ansökt om tillstånd eller omprövning för att förse verksamheten med moderna miljövillkor, eller om verksamheten omfattas av en nationell plan för moderna miljövillkor enligt föreskrifter som regeringen meddelar och verksamhetsutövaren inte är försenad med att ansöka om prövning enligt planen. Enligt 11 kap. 28 § miljöbalken ska det finnas en nationell plan för de prövningar som avses i 27 §. Planen ska ange en nationell helhetssyn i fråga om att verksamheterna ska föras med moderna miljövillkor på ett samordnat sätt med största möjliga nytta för vattenmiljön och för nationell effektiv tillgång till vattenkraftsel.

Kravet på moderna miljövillkor innebär att det krävs en dom eller ett beslut som har meddelats som resultat av en fullständig miljöprövning efter det att miljöbalken trädde i kraft. Det är inte tillräckligt att det i ett tillstånd eller beslut som meddelats efter miljöbalkens ikraftträdande beslutats om miljövillkor som resultat av en prövning som varit avgränsad till enbart en eller några miljöaspekter (se prop. 2017/18:243 s. 201).

Den 25 juni 2020 beslutade regeringen att anta den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften. Gidekraft bedriver vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel och verksamheten bedrivs med stöd av tillstånd enligt vattenlagen, vilket innebär att verksamheten omfattas av kravet på prövning för moderna miljövillkor. Verksamheten omfattas av planen som innebär att prövningen av den aktuella verksamheten ska påbörjas senast år 2025.

De frågor som återstår att pröva i förevarande mål utgör inte en fullständig prövning enligt miljöbalkens regler som skulle innebära att kravet på moderna miljövillkor för Gideåbacka kraftverk uppfylls. Vissa frågor som är föremål för prövning i detta mål är sådana att de även kommer att behandlas inom ramen för kommande omprövning enligt den nationella planen. Det ursprungliga tillståndet och tillkommande deldomars rättskraft hindrar dock mark- och miljödomstolen från att i förevarande mål pröva alla de frågor som omfattas av kravet på moderna miljövillkor på ett fullödigt och ändamålsenligt sätt. Domstolen kommer att återkomma till problematiken och domstolens bedömning av detta under respektive delfråga.

Vattenhushållning/minimitappning

Mark- och miljödomstolens sakkunnige har föreslagit att en minimitappning motsvarande MLQ alltid ska släppas till naturfåran. Enligt förslaget ska minimitappningen kunna årstidsanpassas enligt tillsynsmyndighetens anvisningar. Den sakkunnige har även föreslagit s.k. mjuka övergångar, dvs. att vattenståndets sänkings- och höjningshastighet nedströms kraftverksutloppet, såvitt på vad kraftverkets drift beror, maximalt ska få uppgå till 15 cm/timme.

Gidekraft har yrkat att mark- och miljödomstolen ska fastställa den provisoriska föreskriften om minimitappning som slutlig, dvs. att det från regleringsdammen vid Gideåbacka till älvfåran ska tappas 2 m³/s under tiden 15 maj–30 september och 0,5 m³/s under övrig tid. Bolaget har anförts att de av motparterna yrkade villkoren med krav på minimitappning om minst MLQ och mjuka tappningsövergångar inte kan efterlevas eftersom flödena styrs av tillstånden för kraftverken uppströms, vilka motsvarar de provisoriska föreskrifterna för Gideåbacka kraftverk. Frågan om ändrad minimitappning bör istället – enligt bolaget – hanteras inom ramen för omprövning enligt nationell plan. Gidekraft har också gjort ett frivilligt åtagande om ökad tappning oktober–maj.

Havs- och vattenmyndigheten har yrkat att prövotiden ska avslutas och slutliga villkor ska föreskrivas med ett flöde om minst MLQ (naturlig), eller vid lägre tillrinning hela tillrinningen. Vidare har myndigheten yrkat att regleringen av flödena ska ske med s.k. mjuka övergångar.

Även Kammarkollegiet, länsstyrelsen och nämnden har yrkat att domstolen fastställer en minimitappning motsvarande minst MLQ. Flera har framfört vikten av möjlighet till årstidsanpassning. Även enskilda sakägare och Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening har yrkat att minimitappningsnivåer motsvarande MLQ ska fastställas.

Länsstyrelsen har i andra hand yrkat på en minimitappning mer lik den som fastställdes för Gammelby kraftverk år 2015, med ett högre flöde under perioden 15 maj–30 september och ett lägre flöde under resten av året. Detta skulle i så fall kombineras med en minimitappning om minst MLQ från Gideåbacka kraftverksutlopp under perioden 1 oktober–14 maj. Ett ökat konstant vattenflöde nedströms kraftverksutloppet bör, enligt länsstyrelsen, fastslås för att dämpa korttidsregleringens påverkan. Det borde inte heller påverka ekonomin nämnvärt då det kan bidra till produktionen. För sträckan nedströms kraftverksutloppet ska god ekologisk status uppnås till år 2027. Andrahandsyrkandet skulle enligt länsstyrelsen

medge en godtagbar förbättring av vattenregimen i avvaktan på kommande omprövningar.

När det gäller bolagets invändning om att flödena styrs av kraftverken uppströms, Gidböle och Gideå kraftverk, har motparterna gjort gällande att det inte finns något som hindrar att Gidekraft tappar mer än minimitappningen på frivillig väg. I annat fall finns risk att miljö kvalitetsnormerna inte kan nås. Vidare har framförts att frivilliga åtaganden inte kan ersätta nödvändiga villkor. Länsstyrelsen har påtalat att Gidekraft har möjlighet att använda det vatten som överstiger respektive anläggnings minimitappning till kraftproduktion innan det når Gideåbacka, varför ett villkor om minimitappning vid Gideåbacka inte skulle inskränka tillstånden för uppströmsliggande kraftverk.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Av uppgifterna i databasen Vatteninformationssystem Sverige (VISS) framgår att älvsträckan mellan Gideåbacka kraftverksdamm och havet är indelad i två vattenförekomster. För sträckan mellan kraftverksdammen och Gideåbacka kraftverksutlopp har miljö kvalitetsnormen fastställts till god ekologisk potential 2027. Vattenförekomsten bedöms idag ha otillfredsställande ekologisk potential. För sträckan mellan kraftverksutloppet och havet har miljö kvalitetsnormen fastställts till god ekologisk status 2027. Statusen idag är måttlig ekologisk status.

Vattenmyndigheten har i Åtgärdsplan för Gideälvens avrinningsområde gjort bedömningen att det vid de tre nedersta kraftverken i Gideälven är motiverat att genomföra produktionspåverkande åtgärder och att nyttan från miljösynpunkt med de i programmet föreslagna åtgärderna bedöms motivera den påverkan på energisystemet som dessa åtgärder innebär. De nuvarande minimitappningarna vid dessa verk är dimensionerade främst utifrån landskapsvårdande och sanitär hänsyn.

För att förbättra ekologiska funktioner och strukturer behöver, enligt åtgärdsplanen, bl.a. flöden anpassas. Det kan innebära att flödet anpassas efter årstid och/eller blir kontinuerligt och att flödesmängder ökas. Sådana åtgärder skulle återskapa habitat i

vatten och strandzon och förbättra hydromorfologisk dynamik (erosion, sedimentation, översvämning).

Att frågan om vattenhushållningen har satts på provotid i tillståndsmålet och att miljöbalkens bestämmelser om miljökvalitetsnormer ska tillämpas vid avgörandet av målet innebär enligt mark- och miljödomstolen att det finns behov av att redan nu fastställa en fungerande minimitappning vid Gideåbacka kraftverk och inte avvakta den samlade omprövningen enligt den nationella planen. Det ökar förutsättningarna för att normerna avseende de två berörda vattenförekomsterna ska kunna uppnås men hindrar samtidigt inte att vattenhushållningen på nytt provas i samband med den kommande omprövningen.

Den negativa påverkan av den nuvarande vattenhushållningen bedöms inte vara acceptabel och risken finns att ytterligare försämring successivt sker av förhållandena i såväl naturfåran som på nedströmssträckan från kraftverksutloppet. Bland annat har beståndet av flodpärlmussla angetts vara hotat på sikt om inte förutsättningarna förbättras. Även lek- och uppväxtområdena för sik och nejronöga bedöms påverkas negativt av nuvarande vattenhushållning. Mark- och miljödomstolen delar därmed den sakkunniges bedömning i dessa delar.

Även Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet och länsstyrelsen m.fl. har bedömt att de provisoriska nivåerna som bestämdes i deldomen från år 1995 inte är tillräckliga för att åstadkomma en godtagbar livsmiljö för fisk och andra akvatiska organismer i de aktuella vattenförekomsterna. Enligt 5 kap. 4 § miljöbalken får domstolen inte besluta på ett sådant sätt att vattenmiljön riskerar att försämrats på ett otillåtet sätt eller så att det äventyrar möjligheten att uppnå den status eller potential som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm. Mark- och miljödomstolen finner således mot bakgrund av utredningen i målet att det finns starka skäl för att en höjd minimitappning nu ska föreskrivas. Det bedöms vara en förutsättning för att det ska vara möjligt att uppnå miljökvalitetsnormerna i de berörda vattenförekomsterna. Den minimitappning som föreslagits av bolaget – motsvarande nu gällande provisoriska föreskrifter – bedöms därmed vara otillräcklig.

Nästa övervägande som ska göras är vilken storlek på minimitappningen som är befogad och rimlig. Som framgår ovan har samtliga parter i målet förutom sökandebolaget yrkat att en minimitappning motsvarande MLQ ska fastställas med, vilket länsstyrelsen yrkat, möjlighet till årstidsanpassning.

Underlaget i målet, bl.a. EKOM:s rapport den 26 oktober 2016 om provtappningar i spillfåran (benämnd bilaga D till bolagets inlägga den 29 juni 2017), visar att betydande förbättringar av förhållandena i naturfåran och nedströms kan åstadkommas även med en något lägre minimitappning än föreslagna MLQ. Det gäller både aspekten täckningsgrad och vattenhastighet.

Mark- och miljödomstolen har även att beakta de produktionsförluster som en ökad minimitappning medför. En minimitappning som motsvarar den fördelning som år 2015 beslutades i målet om vattenhushållningen vid Gammelby kraftverk (mark- och miljödomstolens mål nr M 1612-12), men på en förhållandevis något lägre nivå, utgör enligt domstolens bedömning en rimlig avvägning i detta mål. Det andrahandsyrkande som länsstyrelsen framfört bedöms därvidlag vara lämpligt, dvs. att minimitappningen till naturfåran under sommarperioden ska fastställas till 8 m³/s och under resterande del av året till 4 m³/s. Detta bör, i enlighet med länsstyrelsens andrahandsyrkande, kombineras med att det från Gideåbacka kraftverksutlopp ska släppas ett minimiflöde motsvarande minst MLQ under perioden 1 oktober–14 maj.

En sådan minimitappning till naturfåran motsvarar cirka 60 % av den vattenvolym som skulle behöva släppas vid ett krav på en minimitappning i nivån MLQ. Mark- och miljödomstolen bedömer att detta är en rimlig nivå utifrån de underlag som har redovisats i målet, inklusive de uppgifter bolaget redovisat angående produktionsförluster och de eventuella negativa effekter som riskerar att uppstå om bolaget väljer att driva de två verken uppströms Gideåbacka kraftverk utan någon samordning med vad som nu beslutas.

Vid de föreskrivna minimitappningsnivåerna ska gälla att om tillrinningen är mindre ska hela tillrinningen framläppas som minimitappning, vilket gäller oavsett om orsaken till den mindre tillrinningen är naturliga förhållanden eller beroende på hur kraftverken uppströms drivs. Det bör i detta sammanhang framhållas att bolaget har ett generellt ansvar enligt miljöbalken att bedriva alla verksamheter på ett sådant sätt att negativ påverkan på miljön motverkas och förebyggs.

Mark- och miljödomstolen finner vidare att det utöver den differentierade minimi-tappning som nu fastställs finns skäl att till tillsynsmyndigheten delegera en rätt att meddela föreskrifter om en annan fördelning av den föreskrivna totala volymen vatten som ska släppas, för natur- och fiskevårdens bästa. En motsvarande delegation beslutades för Gammelby kraftverk. Bolaget anförde i det målet att det med en sådan delegation var viktigt att poängtera att det i så fall ska ske genom överklagningsbara beslut från tillsynsmyndigheten och så är det naturligtvis även i detta fall.

Sammanfattning om vattenhushållning/minimitappning

En vattenhushållning vid Gideåbacka kraftverk som inte längre riskerar att ytterligare försämra förutsättningarna för den akvatiska miljön och de arter som lever i Gideälvens nedre delar bör således bestämmas inom ramen för detta mål. Den nivå som mark- och miljödomstolen bedömer vara en rimlig avvägning i detta skede överensstämmer med länsstyrelsens andrahandsyrkande. Vad som så småningom blir resultatet av den omprövning som ska ske samordnat av alla anläggningar i älven i enlighet med vad som anges i den nationella planen går inte att förutse idag. Vid omprövningen får de sammanvägda överväganden göras som är avsikten med den samordnade prövningen i respektive vattendrag.

Inför nämnda omprövning, som enligt planen ska påbörjas under år 2025, är det lämpligt att samtliga de utredningar som bolaget nu föreslagit genomförs och redovisas tillsammans med annat erforderligt underlag. Mark- och miljödomstolen förutsätter att så sker trots att detta mål nu avslutas och erinrar om att verksamheten

enligt 11 kap. 27 § miljöbalken inte får bedrivas om inte ansökan för att förse verksamheten med moderna miljövillkor enligt planen inges.

Flödesförändringar med mjuka övergångar

Mark- och miljödomstolens sakkunnige har föreslagit att krav på mjuka övergångar vid flödesförändringar nedströms Gideåbacka kraftverksutlopp ska föreskrivas.

Även Havs- och vattenmyndigheten har yrkat på en liknande föreskrift, vilken skulle omfatta förändring av vattennivån även i naturfåran men enbart gälla sänkingshastigheten. Domstolen delar inställningen att snabba flödesförändringar orsakar påfrestningar i de ekologiska systemen och kan skada biota i såväl naturfåran som nedströms kraftverksutloppet. Detta gäller i första hand vid avsänkning av vattennivån men även vid höjning. Domstolen bedömer dock att frågan om vilka krav som är befogade och rimliga i detta avseende och hur och var kontrollen av efterlevnaden av ett sådant villkor ska ske inte är tillräckligt utrett. Domstolen påminner därför nu enbart om bolagets ansvar att bedriva verksamheten på ett sådant sätt att den skadliga påverkan som orsakas av snabba flödes- och nivåförändringar minskas i så stor utsträckning som möjligt. Frågeställningen berörs dessutom i ett av de förslag till utredningar som bolaget ansett ska genomföras (bolagets utredningsförslag 4) inför omprövningen enligt nationella planen för moderna miljövillkor.

Landskapsvård/grunddamarna

Vattendomstolen ålade sökanden i deldomen år 1995 att beträffande grunddamarna vid Kvarnforsen och Broforsen vidta åtgärder för att förbättra fiskvandringsmöjligheterna samt att utföra biotopåtgärder i torrfåran. Inga sådana åtgärder synes dock ha utförts.

Bolaget har nu istället föreslagit att utredningar bl.a. i dessa frågor ska genomföras inom ramen för en förlängd provotid på tre år från lagakraftvunnen dom. Bolaget har också framhållit att dessa tillkommande utredningsresultat blir till nytta vid kommande omprövning enligt den nationella planen, till vilken kvarstående frågor i målet bör föras.

Havs- och vattenmyndigheten, som Nedre Gideälvens fiskevårdsområdesförening anslutit sig till, har inte haft något emot att provotiden fortgår och att sökanden utför föreslagna utredningar, dock att kommande omprövningar enligt nationella planen kan medge behov av andra utredningar och annat underlag och att frågan därför slutligt får hanteras inom ramen för omprövningarna enligt den nationella planen.

Kammarkollegiet har motsatt sig fortsatt provotid och utredningar i denna del. Länsstyrelsen har godtagit Gidekrafts förslag, vilket de menar bör kunna bidra till ett bra underlag för kommande omprövningar enligt nationell plan. Samtidigt har länsstyrelsen anført att detta inte ska påverka prövningen i aktuellt mål. Nämnden har ställt sig positiv till fortsatta undersökningar, men att det inte ska påverka frågan om minimitappning.

För det fall mark- och miljödomstolen nu skulle besluta om en förlängd provotid i denna del – med utredningar som ska inkomma om tre år från lagakraftvunnen dom – kommer aktuella frågor med stor sannolikhet inte att vara avgjorda vid den tidpunkt då bolaget senast ska ha inkommit med ansökan om omprövning för moderna miljövillkor rörande alla bolagets anläggningar i Gideälven.

Vid ett sådant förfarande finns det risk för parallella utredningar och prövningar avseende verksamhetens villkor som enligt domstolen inte skulle ge något uppenbart mervärde. Vilka krav på åtgärder vid Gideåbacka kraftverk som efter en sammanvägd helhetsbedömning kommer att ställas i form av moderna miljövillkor är svårt att förutse idag. Dessa ställningstaganden görs lämpligen och bättre inom ramen för omprövningen enligt den nationella planen där prövningsramen är vidare. Frågorna om åtgärder vid grunddammarna och biotopvårdande åtgärder i naturfåran och nedströms kraftverksutloppet bör därför, till skillnad från frågan om minimitappning, hänskjutas till den kommande omprövningen och inför den utredas på ett sådant sätt att ett fullödigt underlag då finns att ta ställning till. Mark- och miljödomstolen bedömer att det inte finns några akuta miljörisker med ett sådant

förfarande, utan snarare att nyttan av den samlade prövningen blir större och att det tidsmässigt inte är någon fördel att utredningar vidtas i förevarande mål.

Sammantaget är det därmed även vad gäller landskapsvårdande åtgärder och åtgärder kopplade till grunddammarna lämpligt att samtliga utredningar som bolaget har föreslagit genomförs och redovisas tillsammans med annat erforderligt underlag i samband med kommande omprövning enligt den nationella planen.

Inverkan på bestånden av sik och nejronöga nedströms

Den sakkunniges slutsats i prøvotidsutredningen avseende den uppskjutna frågan om ”företagets” inverkan på bestånden av sik och nejronöga på nedströmssträckan är att dagens minimitappningsnivåer i kombination med korttidsregleringen medför att älvens potential som lek- och uppväxtområde för bland annat sik och flodnejronöga reduceras. Förslagen från den sakkunnige för att åtgärda det och långsiktigt säkerställa förutsättningar för såväl stationära som vandrande fiskarter är att öka minimitappningen till MLQ och att reglera den maximala hastigheten för vattenstånds- förändringar. Bolaget har ansett att prøvotidsutredningen trots lång utredningstid inte ger någon tydlig bild av denna påverkan till följd av kraftverksdriften. Bolagets egna utredningar stöder dock delvis behovet av en höjd minimitappning främst vintertid och bolaget har också åtagit sig att frivilligt öka minimitappningen från 0,5 m³/s till 1,5 m³/s vintertid. Bolagets inställning i övrigt är att ytterligare utredningar behöver genomföras av bl.a. lämpliga lek- och uppväxtområden för laxfisk och flodnejronöga för att ett bättre underlag ska finnas och att detta bör ske inom ramen för en förlängd prøvotid och inför den omprövning enligt nationella planen som ska ske.

Mark- och miljödomstolen har som framgått ovan kommit fram till att minimitappningen ska höjas redan nu och att det ska ske inom ramen för den uppskjutna frågan i tillståndsmålet. Den minimitappning som fastställs genom denna dom bör påtagligt förbättra förutsättningarna för bestånden av sik och flodnejronöga i naturfåran och nedströms kraftverksutloppet även om de av bolaget föreslagna utredningarna är befogade och bör genomföras. Genom att frågan avses utredas vidare och med säkerhet kommer att tas upp vid den kommande omprövningen kan

frågan om ”företagets” inverkan på bestånden av sik och nejonöga på nedströmssträckan avslutas i detta mål utan ytterligare åtgärder än den höjda minimi-tappningen.

Kontrollprogram

Mark- och miljödomstolens sakkunnige har i sitt utlåtande föreslagit att ett kontrollprogram med visst innehåll ska upprättas av bolaget och prövas för godkännande av tillsynsmyndigheten. Parterna i målet har inte framfört några särskilda synpunkter i frågan, dock har nämnden tillstyrkt förslaget.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att den som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som kan befaras medföra olägenheter för människors hälsa eller påverka miljön fortlöpande ska planera och kontrollera verksamheten för att motverka eller förebygga sådana verkningar. Den som bedriver sådan verksamhet eller vidtar sådan åtgärd ska också genom egna undersökningar eller på annat sätt hålla sig underrättad om verksamhetens eller åtgärdens påverkan på miljön. Detta framgår av 26 kap. 19 § miljöbalken. Av samma paragraf framgår även att den som bedriver sådan verksamhet ska lämna förslag till kontrollprogram eller förbättrande åtgärder till tillsynsmyndigheten, om tillsynsmyndigheten begär det. Mot denna bakgrund finner domstolen inte skäl att i denna dom föreskriva särskilt om kontrollprogram.

Till domstolen hänskjuten fråga om fiskhiss

I deldomen den 27 november 1995 befriades sökanden från skyldigheten att hålla fisktrappa samt gavs tillstånd att riva ut befintligt trappa och som ersättning anlägga ”en fiskhiss för fiskens uppvandring förbi Gideåbacka kraftverk”. Av deldomen framgår vidare att om tvist skulle uppkomma ”om fiskhissens utformning” fick frågan hänskjutas till vattendomstolen för avgörande.

Av sakkunnigutlåtandet framgår att vandringsmöjligheter förbi kraftverket för ål och flodnejonöga upphörde genom bytet från fisktrappa till hiss. Sakkunnige har i aktbil. 292 hänskjutit ”frågan om vandringsmöjligheter för flodnejonöga och ål” till domstolen för prövning.

Mark- och miljödomstolen är eniga med parter och sakkunnig i målet om att en faunapassage för endast uppassage av ål och flodnejonöga inte är ändamålsenlig. Tillståndsdomen medger dock enligt dess ordalydelse – fiskens *uppvandring* – inte beslut rörande åtgärder för fiskvandring både uppströms och nedströms. Det är därför inte p.g.a. tillståndsdomens rättskraft möjligt att pröva frågan om vandringsmöjligheter i båda riktningarna i förevarande mål. Mot den bakgrunden avslutar mark- och miljödomstolen frågan om fiskhiss för uppassage av ål och flodnejonöga utan vidare åtgärder. Den befintliga fiskhissen och en lösning för enbart uppströmsvandring utgör idag inte bästa möjliga teknik. Domstolen förutsätter dock att frågan kommer att tas upp och prövas i samband med omprövningen enligt den nationella planen.

Fiskeavgift

Mark- och miljödomstolens sakkunnige har vidare i sitt utlåtande föreslagit att en årlig fiskeavgift om 50 000 kr ska utgå i enlighet med 6 kap. 5 § lagen (1998:812) om särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. Trots de skyddsåtgärder som i övrigt har föreslagits i utlåtandet bedöms att skada på fiskbeståndet kommer att kvarstå så länge kraftverket är i drift. Fiskeavgiften ska kunna användas till fiskevårdande åtgärder i Gideälven på den sträcka som påverkas av Gideåbacka kraftverk.

Gidekraft har medgett den sakkunniges förslag. Havs- och vattenmyndigheten har i första hand förordat att fysiska åtgärder ska genomföras men i andra hand ansett att en årlig avgift enligt den sakkunniges förslag är rimlig. Summan bör dock uppräknas till nuvarande kostnadsnivå. Kammarkollegiet har anslutit sig till vad Havs- och vattenmyndigheten anfört i denna del. Länsstyrelsen, nämnden, de enskilda sakägarna och föreningen har alla yrkat att en årlig fiskeavgift ska fastställas men att summan ska uppräknas till dagens penningvärde.

Mark- och miljödomstolen bedömer i enlighet med parterna i målet att en årlig fiskeavgift bör fastställas. Av 5 kap. 6 § lagen om särskilda bestämmelser om vattenverksamhet framgår hur en sådan avgift ska beräknas. Den summa som

domstolen nu fastställer ska betalas för år 2021 uppgår efter en sådan uppräknings och avrundning till närmaste hundratal till 53 500 kronor. Summan ska framöver årligen uppräknas i överensstämmelse med höjningen av prisbasbeloppet. Avgiften ska betalas till Havs- och vattenmyndigheten.

Om den omprövning som ska ske enligt den nationella planen leder till att fysiska åtgärder kommer att vidtas, t.ex. genom anläggande av fungerande anordningar för upp- och nedströmsvandring av fisk, kan den nu fastställda fiskeavgiften behöva ses över och omprövas.

Rättegångskostnader

Yrkade ersättningar för rättegångskostnader är medgivna och ska utges av Gidekraft.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 19 juli 2021.

Katarina Brodin

Erik Olauson

I domstolens avgörande har deltagit tf. chefsrådmannen Katarina Brodin och tekniska rådet Erik Olauson samt de särskilda ledamöterna Christer Nilsson och Jeanette Stenman.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se